بسم الله الرحمن الرحیم

نگارش

پایهٔ هشتم

دورهٔ اول متوسطه

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ مُحَمَّدٍ
وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب: نگارش ـ پایهٔ هشتم دورهٔ اول متوسطه ـ ۸۰۴
پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطهٔ نظری
شناسهٔ افزودهٔ برنامه‌ریزی و تألیف: مهدی آذرحزین، علی پورامن، علیرضا چنگیزی، حاتم زندی، حسن ذوالفقاری، مرجان سجودی، زهرا سلطانی مطلق، بهیاد صدیق پور، شهناز عبادتی، بهمن قره‌داغی، حجت کجانی حصاری و ابراهیم هداوند میرزایی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
فریدون اکبری شِلدره، محمد دهریزی، معصومه نجفی پازکی و حسین قاسم پورمقدم (اعضای گروه تألیف)
سعید فرمانی و سیداکبر میرجعفری (ویراستار)

مدیریت آماده‌سازی هنری: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسهٔ افزودهٔ آماده‌سازی: احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) ـ مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) ـ جواد صفری (طراح گرافیک، طراح جلد و صفحه‌آرا) ـ پرویز کلانتری، فرهاد جمشیدی، فاطمه رادپور، مهکامه شعبانی (تصویرگر) ـ ابوالفضل بهرامی (عکاس) ـ کامران انصاری (طراح خط‌رایانه‌ای) ـ زهرا ایمانی‌نصر، فاطمه باقری‌مهر، علیرضا کاهه، علیرضا ملکان، فریبا سیر، حمید ثابت‌کلاچاهی و ناهید خیام‌باشی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شمارهٔ ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۹ـ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، شناسهٔ پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وب‌گاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران، کیلومتر ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج، خیابان ۶۱ (داروپخش)
تلفن: ۵ـ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹ـ۳۷۵۱۵
چاپ‌خانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ دوازدهم ۱۴۰۴

همهٔ حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیهٔ فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۳۳۰۰-۰ ISBN 978-964-05-3300-0

«اُنس و الفت انسان با هنر و آثار هنری، شامل ادبیات، نقاشی و ...، برخاسته از حس زیبایی‌شناسی اوست. هنر آدمی را به شناخت سرچشمهٔ زیبایی‌ها فرامی‌خواند و روح سرکش او را به آرامش می‌رساند.»

امام خمینی (قُدِّسَ سِرُّهُ)

فهرست

مقدمه ۶

ستایش: انشای الهی ۱۲

درس اول: پس از تفکر و طراحی نقشهٔ ذهنی، بنویسیم ۱۳

۱۹ فعالیت‌های نگارشی

۲۲ درست‌نویسی

۲۳ تصویرنویسی

درس دوم: افکار و گفتارمان را بنویسیم ۲۵

۳۰ فعالیت‌های نگارشی

۳۴ درست‌نویسی

۳۵ حکایت‌نگاری

درس سوم: ببینیم و بنویسیم ۳۷

۴۱ فعالیت‌های نگارشی

۴۴ درست‌نویسی

۴۵ مَثَل‌نویسی

درس چهارم: گوش بدهیم و بنویسیم ۴۷

۵۲ فعالیت‌های نگارشی

۵۵ درست‌نویسی

۵۶ تصویرنویسی

فهرست

درس پنجم: لمس کنیم، ببوییم، بچشیم و بنویسیم ۵۷

فعالیت‌های نگارشی ۶۱

درست‌نویسی ۶۵

حکایت‌نگاری ۶۶

درس ششم: با سنجش و مقایسه، آسان‌تر بنویسیم ۶۷

فعالیت‌های نگارشی ۷۲

درست‌نویسی ۷۵

مَثَل‌نویسی ۷۶

درس هفتم: با جانشین‌سازی، راحت‌تر بنویسیم ۷۷

فعالیت‌های نگارشی ۸۰

درست‌نویسی ۸۳

تصویرنویسی ۸۴

درس هشتم: دگرگونه ببینیم و گونه‌گون بنویسیم ۸۷

فعالیت‌های نگارشی ۹۱

درست‌نویسی ۹۴

حکایت‌نگاری ۹۵

نیایش ۹۶

پیوست: شیوه‌نامهٔ ارزش‌یابی ۹۷

کتاب‌نامه ۱۰۲

مقدمه

سخنی با دبیران ارجمند

نوشتن زگفتن مهم‌تر شناس　　به گاهِ نوشتن، به جای آر هوش

مسعود سعد

نوشتن در دنیای امروز یکی از مهارت‌های بهترزیستن و از توانایی‌های زبانی است که در پی سه مهارت دیگر (گوش‌دادن، سخن‌گفتن و خواندن) جای می‌گیرد. گوش‌دادن و سخن‌گفتن را از خُردسالی به‌طور تدریجی و طبیعی فرامی‌گیریم؛ خواندن را پس از حضور در مدرسه و آموزش و تمرین و تکرار می‌آموزیم؛ اما نوشتن بعد از آشنایی با الفبای خواندن آغاز می‌شود. به همین سبب، مهارتِ نوشتن را نتیجه و محصول خواندن می‌دانیم.

از دید صاحب‌نظران، توانایی بیان مقصود در قالب نوشته نیاز اولیهٔ زندگی اجتماعی و مؤثرترین راه ارتباطی در جهان امروز و فضای رسانه‌های نوپدید است. این برنامه در پی پرورش چنین رویکردی در فضای آموزش عمومی است و پس از سال‌ها، اکنون، با مطالعهٔ تاریخ آموزشی گذشته و تجربه‌های جهانی در قلمرو آموزش نوشتن، محتوایی کاملاً ساختمند و علمی را پیشِ رو نهاده است.

برای این‌که مهارت نویسندگی ما خوب تقویت شود لازم است به گام‌های زیر توجه کنیم:

- تماشای پدیده‌ها (جهان پیرامون را به‌خوبی مطالعه و مشاهده کنیم.)؛
- درنگ و تأمل در شنیده‌ها (خوب به سخنان دیگران گوش بدهیم.)؛
- پرورش حس بویایی (نسبت به دل‌انگیزی و ناخوشی بوها به قوهٔ خیال خود اجازهٔ پرواز بدهیم.)؛

- تقویت حس لامسه (چشم حس خود را نسبت به آن‌چه شناسایی و درک می‌کند حساس کنیم و فرصت خلق و تصویرسازی به آن بدهیم.)؛
- پرورش حس چشایی یا ذائقه (درک مزه و حس‌وحالی که از راه چشیدن در ما پدید می‌آید فرصت بسیار مناسبی برای تقویت تخیل است.)؛
- پس از همهٔ این‌ها، مهم‌ترین کار تأمل و تفکر دربارهٔ دیده‌ها و پدیده‌هاست؛ و این پرسش که «چرا چنین است؟»

این شش قدم الفبا و پیش‌درآمدِ کسب مهارت در نوشتن است. اگر تاکنون در نوشتن به توانایی لازم نرسیده‌ایم، باید در تقویت گام‌های یادشده بیشتر تلاش کنیم و بخوانیم. فرصت‌های تفکر را افزایش دهیم و در خوانده‌ها، دیده‌ها، شنیده‌ها و دریافت‌ها بیشتر بیندیشیم و بر زمان بحث و گفت‌وگو در آن زمینه‌ها بیفزاییم.

در آموزش محتوای این کتاب، تأکید ما بر بهره‌گیری از روش‌های فعال و تقویت روحیهٔ مشارکت‌پذیری دانش‌آموزان است. گفت‌وگو، بحث و بازاندیشی، مطالعه و کتاب‌خوانی، هم‌فکری و مشورت، بازسازی و بازپروری فکر، از بهترین شیوه‌ها برای رسیدن به ذهن چالاک و زایا، و نقد و تحلیل مؤثر در هنگام نوشتن است. به‌کارگیری روش‌هایی چون زایش و برخورد اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)، بارش فکری، نوآفرینی (بدیعه‌پردازی) و حل مسئله، در تدریس این درس‌ها، اثربخش و کارا خواهد بود.

آن‌چه دربارهٔ ارزش‌یابی از آموزه‌های این کتاب باید یادآور شویم این است که رویکرد برنامه و محتوای این کتاب «رویکرد مهارتی» است؛ یعنی توانایی نوشتن مهارتی است که در پی آموزش، تمرین، تکرار، کار و نوشتار کسب می‌شود؛ از این‌رو، **این درس کاملاً ورزیدنی و عملی است. دانستنی‌های حفظی این کتاب بسیار اندک و ناچیز است. از کشاندن آموزش کتاب به سمت مباحث دانشی و حفظ‌کردنی پرهیز شود.** دانش‌آموزان باید در کلاس نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه کنند. مناسب‌ترین راه همین است. یکی از دلایل اصلی کاهش حجم و تعداد درس‌ها ایجاد فرصت بیشتر برای تجربه‌های یادگیری است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به دانش‌آموزان برای نوشتن فرصت بدهیم.

در هر درس، سنجه‌ها و معیارهایی برشمرده‌ایم که لازم است در نوشته‌های دانش‌آموزان و ارزیابی از آن‌ها مورد توجه قرار گیرد.

هدف اصلی این کتاب پویایی فکر و پرورش ذهن است. اگر ذهن سامانی درست و پرورده داشته باشد، گفتار و نوشتار هم منظم خواهد شد. شناخت راه‌های پرورش ذهن و غنی‌سازی تفکر از گام‌های بنیانی در افزایش توان نوشتن است. از این‌رو، در این کتاب، همهٔ تلاش ما این بوده است که راه‌هایی را که به دنیای ذهن دانش‌آموز منتهی می‌شوند شناسایی کنیم و اهمیت آن را، به‌عنوان پیش‌درآمدِ رشد مهارت‌های زبانی، یادآور شویم.

هر دانش‌آموز یا نویسنده، پیش از نوشتن دربارهٔ موضوع، باید نقشهٔ نوشتن را در ذهن طراحی کند. بهتر است دانش‌آموز مراحل و گام‌های نوشتن را پیش‌بینی کند و حتی روی کاغذ بنویسد. بنابراین، دبیران گرامی، در آموزش، بر این مسئله (طراحی و مهندسی نوشتن) تأکید کنند و از دانش‌آموزان نیز نقشهٔ ذهنی و مراحل تدوین نوشته را درخواست کنند.

کتابی که پیش رو دارید هشت درس دارد که به آموزش راه‌های پرورش فکر و شیوه‌هایی برای آسان‌تر نوشتن و موضوع کتاب‌خوانی و آشنایی با مقدمات نقدنویسی می‌پردازد. از نظر ما، نقطهٔ آغاز نوشتن فکرکردن و مهندسیِ نوشتن است، بنابراین، نخست از نقشهٔ ذهنی و ساختمان نوشته سخن گفته‌ایم و سپس، برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی تدوین کرده‌ایم. در پی هر درس این کتاب، تمرین‌های نوشتاری در چند بخش، با عنوان‌های «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی» و «تصویرنویسی»، «حکایت نگاری» یا «مَثَل‌نویسی»، سازمان‌دهی شده است.

«فعالیت‌های نگارشی» با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم آمده‌اند؛ و با اهداف تقویت توانایی تشخیص، پرورش توانایی نوشتن و تولید، و افزایش توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی طراحی شده‌اند.

بخشِ «درست‌نویسی» با هدف آشنایی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار در ساختار کتاب گنجانده شده است. طبیعی است که پس از یادگیری

این نکات، به هنگام نوشتن، لازم است این هنجارها را رعایت کنیم.

«حکایت‌نگاری» بخشی دیگر از فعالیت‌های نوشتاری درس‌ها را تشکیل می‌دهد. در حکایت‌نگاری، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است.

«مَثَل‌نویسی» گونه‌ای دیگر از کارهای نوشتنی است که «مثل» را انگیزه‌ای برای خلق، تولید و آفرینش متنی جدید قرار می‌دهد. مثل‌نویسی، در حقیقت، شیوه‌ای از بازآفرینی است.

حکایت و مَثَل در بارورسازی ذهن و زبان و پرورش حافظه و تقویت توان خوب سخن‌گفتن و زیبانوشتن بسیار مؤثر است. مایه‌های طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و مثل‌ها طراوت ویژه‌ای به فضای ذهنِ اهلِ زبان می‌بخشد و نشاطی تازه بدان می‌افزاید که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقشمند و اثرگذار است. به‌ویژه، مثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیرویی شگرف دارند.

به منظور تسهیل و غنی‌سازی آموزش در ابتدای هر درس رمزینه‌های سریع‌پاسخ قرار گرفته است که دانش‌آموزان با اسکن کردن رمزینه‌ها از محتوای آموزشی آن بهره‌مند می‌شوند.

زمانِ آموزش هفتگی کتاب *نگارش* دو ساعت، و زمان آموزش هفتگی کتاب *فارسی* با املا هم دو ساعت است.

در بخش تدوین و سازمان‌دهی محتوا، سعی شده است نمونه‌های مناسبی از نویسندگان ایرانی و ادبیات جهان گزینش شود تا به کمک این متن‌ها، هم اصول و ساختار نوشتن را آموزش دهیم و هم الگویی از نوشتن پیش روی خوانندگان بگذاریم. در این میان، متن‌هایی که بی‌نشان هستند از قلم مؤلفان این کتاب تراویده‌اند.

نظرسنجی کتاب درسی

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

بسیاری از نویسندگان معتقد هستند نوشتن مثل دارو سبب درمان می‌شود و انسان را آرام می‌کند. روان‌شناسان هم با نویسندگان هم‌عقیده هستند و می‌گویند: «وقتی انسان مشکلاتش را روی کاغذ می‌نویسد، از شدت رنج و سنگینی مشکلات کاسته می‌شود و آن مشکل در نظرش کوچک‌تر جلوه می‌کند و این سبب آرامش روحی او می‌شود.»

اکنون، فرصتی را که با درس «نگارش» برای تمرین بهتر و بیشتر نوشتن فراهم شده است غنیمت بشماریم و از آرمان‌ها و آرزوها، دیده‌ها و شنیده‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها و... بگوییم و بنویسیم. یادمان باشد، افکار و رؤیاهایی که می‌نویسیم زودتر به واقعیت می‌پیوندد.

سال گذشته، سفر پُرماجرای نوشتن را با هم آغاز کردیم؛ سفری که بر پایهٔ یک «نقشهٔ ذهنی» طراحی شده بود. اجزا و عناصر نقشهٔ ذهنی نوشتن (موضوع، مقدمه،

تنه و نتیجه) را شناختیم و مرحله‌به‌مرحله پیش آمدیم.

آموختیم که برای نوشتن، چه «موضوع‌هایی» را برگزینیم، چگونه «مقدمه» بنویسیم، در «تنهٔ» نوشته چه مطالبی بنویسیم و چگونه «جمع‌بندی» کنیم. برای نظمِ ذهنی بیشتر و آسان‌تر نوشتن، از روش «طبقه‌بندی و کوچک‌کردن موضوع» استفاده کردیم. با ساختار «بند» آشنا شدیم و آن را در نوشته‌های خود به‌کار بردیم و شیوهٔ «طرح‌ریزی و نوشتن موضوعات عینی و ذهنی» را فرا گرفتیم. همهٔ این درس‌ها برای رسیدن به یک نظم ذهنی بود. داشتن ذهن طبقه‌بندی‌شده و منظم لازمهٔ مهارت‌یافتن در نوشتن است.

اکنون، باید، برای خوب‌نوشتن، ذهن و فکر منظم خود را بپروریم تا نوشته‌های ما عمیق و تأثیرگذار شوند. درس‌های این کتاب «راه‌های پرورش و پویایی ذهن» را به ما می‌آموزند.

اگر آموزه‌های طبقه‌بندی‌شدهٔ کتاب را در فعالیت‌های نوشتاری، به‌درستی، به‌کار گیریم، نوشته‌هایمان منسجم، عمیق، بااحساس و تأثیرگذار خواهد بود.

اکنون، هنگام آن است که دست به‌کار شویم و نوشتن را آغاز کنیم. من و شما همراهان این راهیم. هر جا که لازم باشد، به کمک هم می‌شتابیم و مرحله‌به‌مرحله پیش می‌رویم تا در سرزمین « نوشتن»، درس‌های بهترزیستن را فراگیریم.

گروه زبان و ادبیات فارسی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطهٔ نظری

ستایش

انشای الهی

پروردگار هستی جهان را زیبا و منظم آفریده است؛ از این‌رو، عالَم انشای الهی است. خداوند به ما عقل، هوش، چشم، گوش و حواس پنج‌گانه را بخشیده است تا جلوه‌های جمال و جلال او را بهتر بشناسیم و درک کنیم.

گوش و چشم و دل انشای خداوند در وجود ما هستند و در حقیقت، پنجره‌هایی برای شناخت بهتر آفرینش پروردگار به شمار می‌آیند. برای درک زیبایی‌ها و کشف شگفتی‌ها، باید به تفکر در پدیده‌ها و خالق آن‌ها بپردازیم، خوب و دقیق نگاه کنیم، گوش بدهیم، بسیار بخوانیم و دربارهٔ دیده‌ها، شنیده‌ها و خوانده‌ها بپرسیم و از پرسیدن نهراسیم.

همهٔ این‌ها مقدمهٔ کسب توانایی در مهارت‌های بهترزیستن است. یکی از مهارت‌های زندگی توانایی درست‌نوشتن است تا بتوانیم افکار و خواست‌های خود را بنویسیم و از راه نوشتن با دیگران ارتباط برقرار کنیم.

جهان چون دست‌خط کردگار است
خدا خود برترین آموزگار است

نویسد گه به خاک و گاه بر سنگ
گهی بر کوه و گاهی درهٔ تنگ

بیا تا شعرِ باران را بخوانیم
چو باران اشکِ شادی برفشانیم

گهی دشت است و گاهی کوهساران
گهی شعرِ بلندِ آبشاران

تو هم شعر خدایی، چون ندانی
که باید خویشتن را خود بخوانی؟

علی موسوی گرمارودی

درس اول:

پس از تفکر و طراحی نقشهٔ ذهنی، بنویسیم

پس از تفکر و طراحی نقشهٔ ذهنی، بنویسیم

اولین جلسهٔ کلاس «نگارش»، با ورود معلم، آغاز شد. دانش‌آموزان که از سال قبل، نوشتن را به‌طور رسمی و روشمند شروع کرده بودند، بی‌آن‌که ترسی از نوشتن داشته باشند، قلم به دست، منتظر بودند تا معلم اصول دیگری از نوشتن را به آن‌ها بیاموزد.

معلم به چهره‌های شاد و آشنای دانش‌آموزان نگاه کرد و با لبخند گفت: «دانش‌آموزان عزیز، می‌دانم آموخته‌های پیشین را به خاطر دارید و برای آموختن مطالب تازه، بی‌تاب هستید، اما چون یادآوری بخشی از مطالب سال گذشته با درس‌های کتاب هشتم مرتبط است، لازم می‌دانم این جلسه به مرور آموخته‌های قبلی بپردازم.

امروز می‌خواهیم دربارهٔ «مهندسیِ نوشتن» با هم گفت‌وگو کنیم و سپس، دست‌به‌کار شویم و برای بنای نوشته، نقشه‌ای بکشیم و تمام اجزا و بخش‌های آن را دقیق مهندسی کنیم؛ مهندسی‌کردن به معنای چیزی را، به‌طور دقیق، بررسی و اندازه‌گیری کردن است.

نوشته (کتاب، مقاله، انشا) ساختمانی دارد و نویسنده هم مهندس و طراح نقشهٔ این ساختمان(نوشته) است.

نویسندگی شبیه مهندسی و معماری است؛ معماران و مهندسان ابتدا، نقشهٔ عملیات خود را در ذهن و سپس، روی کاغذ رسم می‌کنند؛ پس از آن، عملیاتِ ساختن و پی‌ریزی، بنا بر پایهٔ آن نقشه، آغاز می‌شود.

من و شما هم، که می‌خواهیم قلم به دست بگیریم و نگارش را شروع کنیم، نخست، باید دربارهٔ موضوع کار خود بیندیشیم و به نقشهٔ ذهنی آن خوب فکر کنیم و چهارچوب و ساختاری برای نوشتن در نظر بگیریم، آن چهارچوب یا ساختار را روی کاغذ بکشیم، بعد، بر پایهٔ این نقشه، نوشتن را شروع کنیم.

اگر در این‌باره بیندیشیم و نقشهٔ راه را بِکِشیم و ابزار مورد نیاز را فراهم کنیم، می‌توانیم مهندسیِ نوشتن را آغاز کنیم و مطابق مراحل نقشه پیش برویم.»

ترکیب «مهندسیِ نوشتن» برای دانش‌آموزان تازگی داشت؛ به همین دلیل، از معلم پرسیدند: «مهندسیِ نوشتن دقیقاً یعنی چه؟»

معلم لبخندی زد و گفت: «پرسش هوشمندانه‌ای بود. پاسخ به این پرسش یکی از نکته‌های کلیدیِ نوشتن است.

معمولاً تصور می‌شود نوشتن با نگارش کلمات روی صفحهٔ کاغذ شروع می‌شود؛ اما چنین نیست. هر نوشته، پیش از خودنمایی بر پهنهٔ کاغذ، در ذهن نویسنده شکل می‌گیرد و طبقه‌بندی و تنظیم می‌شود. هر قدر این فرایند (طراحی و نقشه‌کشی، طبقه‌بندی ذهنی و نوشتن) کامل‌تر باشد، نوشتهٔ ما نظم و سامان بهتری خواهد داشت؛ بنابراین، در مهندسیِ نوشتن، نقطهٔ آغاز حرکت، «ذهن» است و خط پایان، تهیهٔ پیش‌نویس نگارش در صفحهٔ دفتر شماست.

اکنون، باید مسیر ذهن تا صفحهٔ دفتر را مشخص‌کنیم و ببینیم با کدام نقشه می‌توانیم آن‌چه را که در ذهن داریم آسان‌تر بر صفحهٔ دفتر بیاوریم.»

طبقه‌بندی ذهن، گام اول در تهیهٔ نقشهٔ نوشتن است. این طبقه‌بندی، در حقیقت، ساختمان ذهن و نوشتهٔ ما را نشان می‌دهد. در نمایهٔ زیر، مسیر حرکت، مراحل نوشتن و چهارچوب نوشته را می‌بینیم:

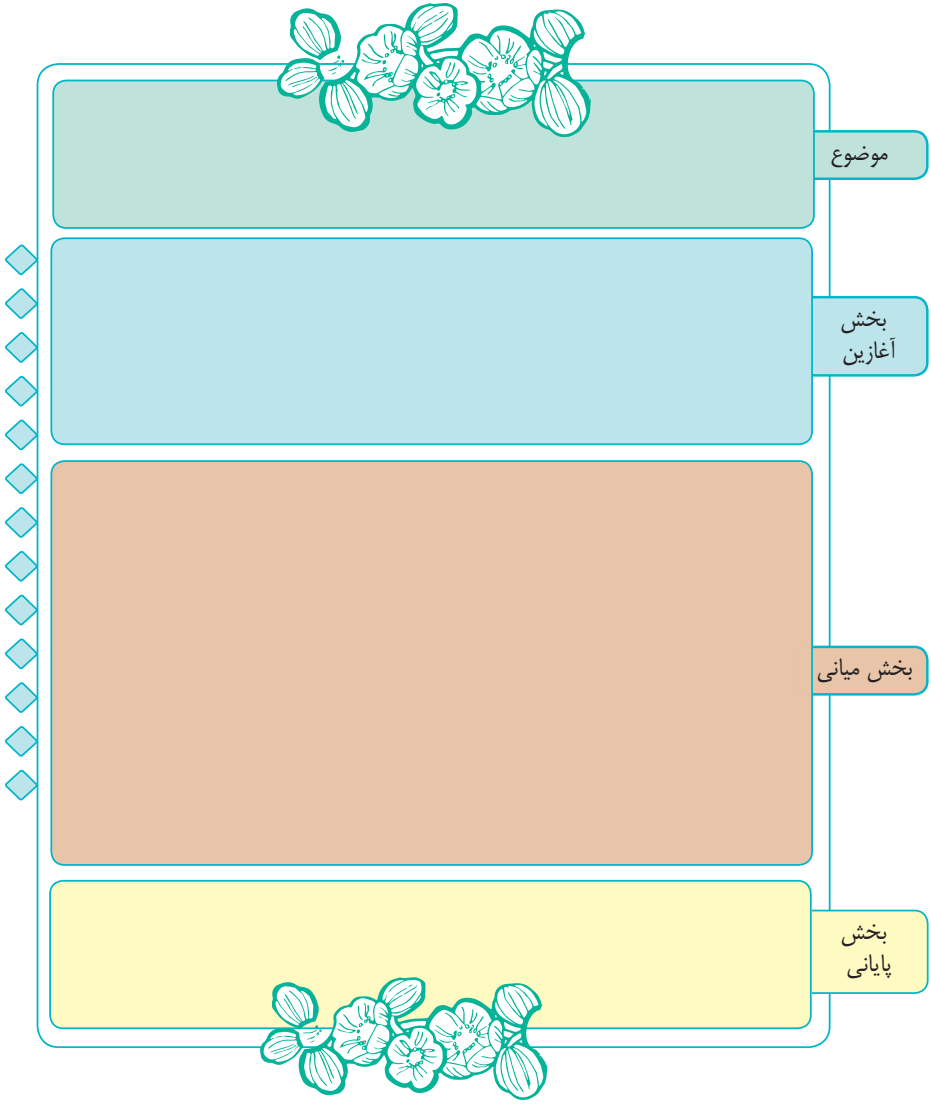

شکل‌گیری چنین ساختاری در ذهن نویسنده مسیر نوشتن را برای او هموار می‌سازد و زمانی که شروع به نوشتن می‌کند، برایش کاملاً روشن است که چه می‌خواهد بنویسد. نتیجهٔ

این طبقه‌بندی ذهنی و تسلط بر مطلب، نوشتن متنی دقیق و منسجم است.

شکل زیر ساختمان ساده و طبقه‌بندی اولیهٔ ذهن و نوشتن را نشان می‌دهد.

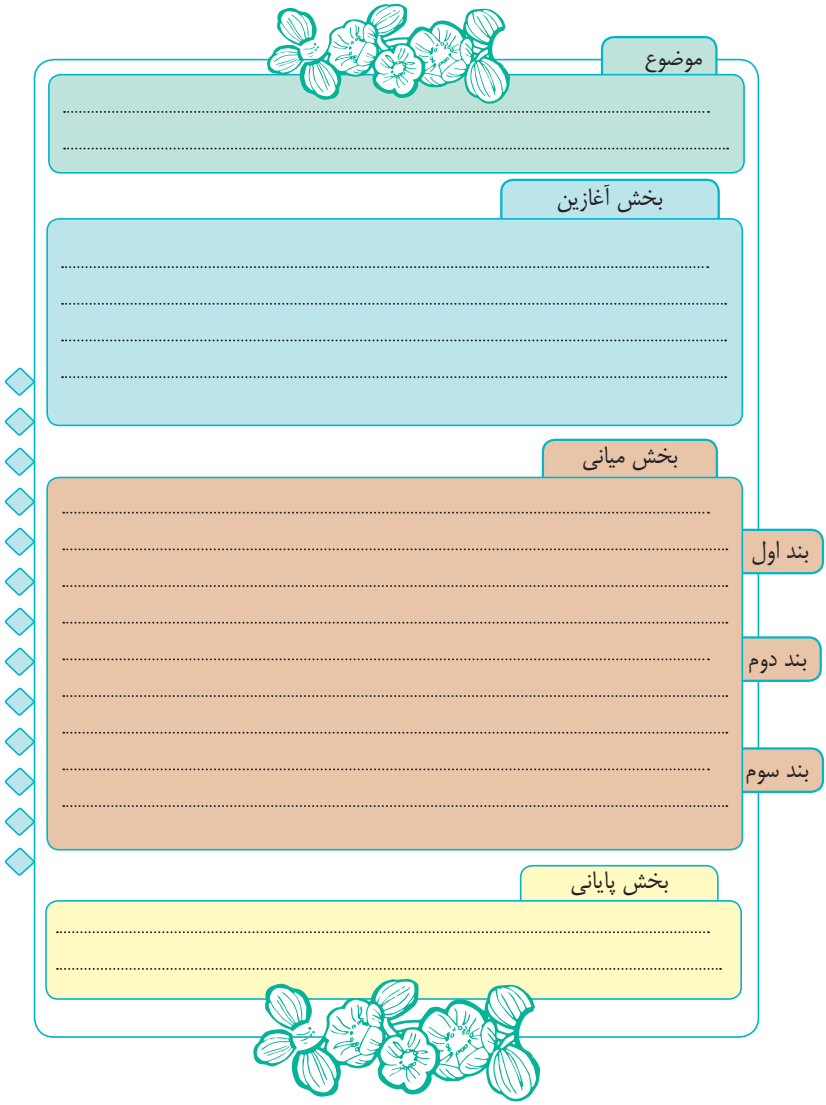

اکنون، نوشتهٔ بعد را با هم بخوانیم و به نقشهٔ ذهنی و ساختمان نوشته توجه کنیم.
نویسنده از چاشنی طنز هم، به‌خوبی، بهره گرفته است:

موضوع | شیرتوشیرنویسی

بخش آغازین

حتماً شما ضرب‌المثل «شیرتوشیرشدن» را شنیده‌اید؛ این مَثَل زمانی به‌کار می‌رود که همه چیز قاطی و درهم بشود و کار از دستِ کاردان دربرود. گمان می‌کنم حکایت زیر مثالی خوش‌مزه برای این موضوع باشد.

بخش میانی

همین که برنامهٔ کیک‌پزی تلویزیون شروع شد، خانم، فوراً، شوهرش را، که تندنویسی می‌دانست، صدا کرد و از او خواست که دستورِ پختن کیک را بنویسد.

شوهر که داشت با علاقه به دستورهای ورزشی یک شبکهٔ رادیویی گوش می‌داد چشمش به تلویزیون، دستش به قلم و گوشش به رادیو، شروع به نوشتن کرد. اِشکال اساسی این بود که دستورهای پخت کیک با دستورهای ورزشی قاطی می‌شد. لذا، وقتی تندنویس آن دستورات را نوشت و به خانم تقدیم کرد، خانم این‌طور خواند:

به شمارهٔ یک، دست‌ها روی شکم، یک پیاله آرد، روی شانه قرار دهید، مقداری کشمش بریزید، به‌طوری که پاشنهٔ پا روی آن قرار گیرد. همین که رنگ کشمش تغییر کرد، یک پا را بلند کنید و مقدار آب را بیشتر کنید، به‌طوری که تا زانویتان بیاید.

حالا یک الک خیلی ریز را روی شکم بگذارید، پاها را جمع کنید و با شمارهٔ پنج بریزید. به پشت بخوابید و با شکمتان در میان زردهٔ تخم‌مرغ به چپ و راست بغلتید تا زردهٔ تخم‌مرغ به بدن شما برسد. هر چه بیشتر روغن‌مالی شوید، اثر این حرکت بیشتر نمایان می‌شود.

کاملاً سرتان را خَم کنید و سعی کنید که دست‌هایتان روی آتش بماند؛ بعد، به شمارهٔ سه، دست‌ها را بلند کنید. بگذارید سرد شود. آن‌گاه، هر دو دست را از آرنج بیندازید و روی کیک بمالید.

سر را به‌طرف جلو ببرید، روی آتش، یک چرخ بدهید؛ بعد، آن را به عقب خَم کنید، رویش سرپوش بگذارید که دَم کند. بعد، سر را به شمارهٔ چهار، قطعه‌قطعه، بِبُرید، با حوله خشک کنید، در بشقاب بچینید، به مهمان تعارف کنید.

بخش پایانی

حالا فکر می‌کنید کیکی را که خانم خانه با این دستور بپزد، چه مزه‌ای می‌دهد؟ شور است؟ ترش است؟ شیرین است؟ سِفت و تپلی است و یا شل و کشیده؟ باید خورد تا قضاوت کرد.

◆ ابوالقاسم حالت، با کاهش و ویرایش

فعالیت‌های نگارشی

◆ نوشتهٔ زیر با چاشنی طنز نوشته شده است. این نوشته را بخوانید و ساختمان آن را مشخص کنید.

ضرورت بازنویسی

معمولاً، آثار نویسندگان بزرگ، چند بار، پیش‌نویس می‌شوند و نویسنده‌ها هم تأیید می‌کنند که پیش‌نویس اول، لازم نیست حتماً بی‌نقص باشد.

بسیاری از نویسنده‌ها خیلی رُک و پوست‌کنده به شما خواهند گفت که اولین پیش‌نویس اثرشان جنایتی در حق بشریت است. اما آن‌ها، به هر حال، این پیش‌نویس اول را می‌نویسند، چون هیچ کس نمی‌تواند بدون نوشتن پیش‌نویس اول، نسخه یا پیش‌نویس دومی بنویسد.

اکثر نویسنده‌ها در دو حالت متفاوت کار می‌کنند: حالت خلاق و حالت ویرایشی.

حالت خلاق: در این حالت، شما به خودتان اجازهٔ امتحان‌کردن کارهای جدید را می‌دهید و در عین حال، به این مسئله آگاهید که این کارها ممکن است درست باشد و یا ممکن است نادرست باشد. مزخرف‌نوشتن در حالت خلاق اشکالی ندارد. پس، سعی کنید وقتی خلاق هستید، کمی در نوشتن بی‌پروا باشید.

حالت ویرایشی: در حالت ویرایشی، هدف شما جمع‌وجورکردن افتضاحی است که در حالت خلاق به بار آورده‌اید. در این حالت، شما آن‌چه را نوشته‌اید جوری بازنویسی و اصلاح می‌کنید که معنی بدهد.

خشکی قلم و ناتوانی در نوشتن زمانی اتفاق می‌افتد که نویسنده سعی می‌کند هم‌زمان در دو حالت خلاق و ویرایشی بنویسد. هرگز این کار را نکنید. این کار مثل این است که موقع رانندگی، یک پا را روی گاز بگذارید و با پای دیگر ترمز بگیرید. کمی نوشتن و بعد کمی ویرایش کردن اشکالی ندارد؛ همان‌طور که از قدیم گفته‌اند: اول بنویس؛ بعد درستش کن.

به خودتان اجازه دهید پیش‌نویس اولیهٔ بدی بنویسید و این جمله را روی یک تکه کاغذ بنویسید: «من اختیار تام دارم که یک پیش‌نویس چرند بنویسم؛ چون پیش‌نویس اکثر نویسنده‌ها چرند هستند؛ نوبت به اصلاح که رسید، درستش می‌کنم.»

پس، اولین کاری که به‌عنوان نویسنده انجام می‌دهید باید این باشد که به خودتان اجازهٔ نوشتن یک پیش‌نویس اولیه را بدهید.

◆ داستان‌نویسی، اینگرمِنسُن و اکونومی، ترجمهٔ سارا کاظمی‌منش

اکنون، پس از انتخاب موضوع دل‌خواه، سفر نوشتن را آغاز کنید. با توجه به نقشهٔ نوشتن که در درس آموختید، به سمت مقصد حرکت کنید.

نوشته‌هایی را که دانش‌آموزان (از تمرین ۲) در کلاس می‌خوانند، بر پایهٔ معیارهای زیر، بررسی و نقد کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس (داشتن نگاشتِ اول)؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درست‌نویسی

- او، گاهی، به سفر می‌رود.
- او، گاهاً، به سفر می‌رود.

جملهٔ اول درست است؛ زیرا تنوین نشانهٔ ویژهٔ کلمات عربی است. واژه‌های فارسی (مثل دوم و ناچار) نیازی به این نشانه ندارند. به‌کارگیری این نشانه برای واژه‌های فارسی و غیرعربی روا نیست.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- این موضوع را، تلفناً، به دوستم گفتم.

.....

- برای حفظ میهن، جاناً و مالاً، باید تلاش کرد.

.....

تصویرنویسی

انشای آزاد

◆ یکی از دو تصویر زیر را انتخاب کنید و دربارهٔ آن بنویسید. پس از این‌که نوشته‌تان را در کلاس خواندید، دوستان شما باید تشخیص دهند که انشای شما مربوط به کدام تصویر است.

درس دوم:

افکار و گفتارمان را بنویسیم

۲ افکار و گفتارمان را بنویسیم

معلم نگارش، این‌بار، درس را با پرسش شروع کرد و گفت: «دوستان خوبم، آیا تاکنون فکر کرده‌اید که یکی از عوامل مهمِ ننوشتن یا بدنوشتن ما چیست؟»

دانش‌آموزان، بی‌درنگ، دست بالا بُردند و هر کدام چیزی گفتند. معلم پاسخ‌های پراکندهٔ دانش‌آموزان را تأیید کرد و گفت: «پاسخ‌های شما هم درست است؛ امّا منظور من چیز دیگری است. یکی از عوامل مهم ننوشتن یا خوب ننوشتن این است که ما تصور می‌کنیم «گفتن» و «نوشتن» دو مهارت جدا از هم هستند، در حالی که چنین نیست.

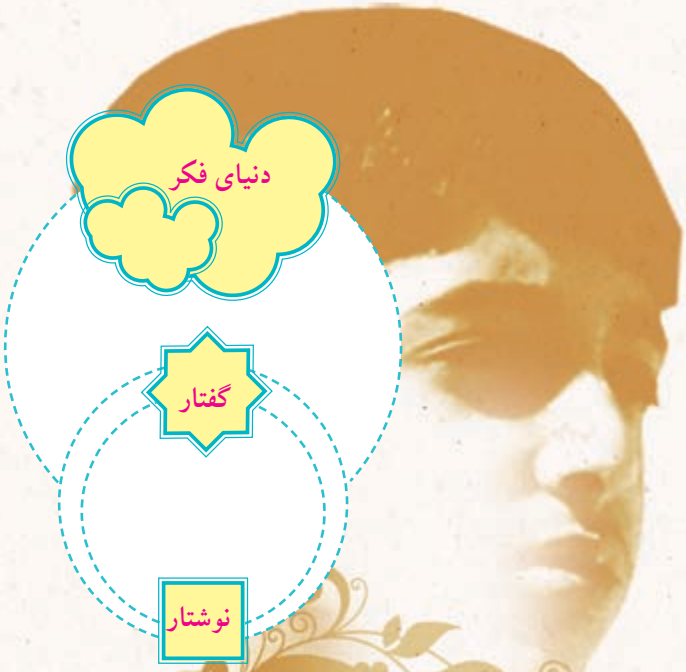

چرخهٔ افکار تا نوشتار

نوشتن، در حقیقت، شکل مکتوب گفتار است. پس، تلاش کنیم به همان‌گونه که فکر می‌کنیم و به همان سادگی که حرف می‌زنیم بنویسیم. برخی از افراد به‌آسانی می‌توانند دربارهٔ آن‌چه می‌اندیشند سخن بگویند؛ ولی نمی‌توانند همان حرف‌ها را به‌راحتی به نوشتار تبدیل کنند. همان‌طور که قبلاً خواندیم، مراحلی را طی می‌کنیم تا به نوشتن برسیم و چیزی بنویسیم. کارخانهٔ فکر که فعالیت خود را آغاز کند، محصول آن اول، به شکل گفتار و سپس، به‌صورت نوشتار آشکار می‌شود.

گاهی ممکن است گفتار ظاهر نشود و ما به‌صورت خاموش و بی‌صدا بیندیشیم که همان گفتار خاموش است؛ یعنی فکر به دو صورت نشان داده می‌شود؛ به شکل سخن شفاهی و به شکل نوشته.»

دانش‌آموزان، که از سخنان معلم نگارش به وَجد آمده بودند، یکی‌یکی، پرسش‌هایی مطرح کردند. یکی از دانش‌آموزان پرسید: «یعنی اگر سخنانمان را عیناً به روی کاغذ بیاوریم، نوشتهٔ ما قابل‌قبول است؟»

معلم، با تکان دادن سر، پرسش دانش‌آموز را تأیید کرد و گفت: «بله همین‌طور است.

در مراحل نخستِ کسبِ مهارت نوشتن، بهترین کار این است که، بدون توجه به درستی یا نادرستی نوشتهٔ خود، آن‌چه را که به آن فکر می‌کنیم و می‌خواهیم به زبان بیاوریم بنویسیم.» یکی دیگر از دانش‌آموزان پرسید: «آیا نویسندگان بزرگ هم با همین روش می‌نویسند؟»

معلم پاسخ داد: «وقتی در نویسندگی مهارت کافی پیدا کردیم، فاصلهٔ فکرکردن، گفتن و نوشتن آن‌قدر کم می‌شود که ما مرز آن‌ها را تشخیص نمی‌دهیم. توصیهٔ من این است که از روش نویسندگان بزرگ الگو بگیریم یا حتی از شیوهٔ کار آن‌ها تقلید کنیم؛ اما درنهایت، مثل خودمان حرف بزنیم و مثل خودمان بنویسیم. نباید به حرف و دست کسی نگاه کنیم. این روش همان است که در «ضرورت بازنویسی» درس نخست یادآور شده‌ایم. آزادانه و خلاقانه نوشتن، به مطالعه، تمرین، تکرار و جرئت در نوشتن نیاز دارد؛ جرئت در نوشتن هم این گونه به دست می‌آید که هر بار فکری تازه به ذهنمان آمد، حتی به اندازهٔ یک کلمه و یک جمله، فوراً آن را بنویسیم و هر روز برای خودمان رویدادهای مهم و دوست‌داشتنی را یادداشت کنیم و نگذاریم بین فکرکردن، سخن‌گفتن و نوشتن ما فاصله ایجاد شود. ثبتِ گفتار و برگرداندن آن به نوشتهٔ معیار تمرین بسیار خوبی برای ایجاد نظم در گفتار و تقویت مهارت نوشتن است.»

به نوشتهٔ زیر دقت کنید:

«یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیشکی نبود. یه درویش مارگیری بود. روزی از روزا که در میدون شهر معرکه گرفته بودن، یکی از ماراش فرار کرد و رفت تو بیابون. مارگیر بدبخت بندوبساطش را جم کرد و به دنبالش تو بیابون دوید. مار رفت و رفت تا به جوونکی رسید که زیر سایهٔ درختی خوابیده بود. مار جوونک را بیدار کرد و حال و قضیهٔ خودشو براش تعریف کرد و بعد گفت: جوون بیا و به من پناه بده تا از شرّ این مارگیر بدجنس خلاص شم. جوون هم اونو توی توبره‌اش گذاشت و به دوشش انداخت و رفت. میون راه، یهو مار درآمد و نیشی به جوون زد و گفت: اینم سزای نیکوکاری تو!»

◆ (کتاب کار نگارش و انشا، ج ۱)

متنی که خواندیم به زبان گفتاری نوشته شده است. به واژه‌هایی که در این نوشته مشخص شده‌اند یک بار دیگر توجه کنید.

واژه‌ها و شیوهٔ بیان جمله‌ها چه تفاوتی با نوشته‌های معیار دارد؟

در زبان فارسی معیار، به جای کلمهٔ «هیشکی» می‌نویسیم «هیچ کس»؛

- به جای «یه» می‌نویسیم «یک»؛
- به جای «روزا» می‌نویسیم «روزها»؛
- به جای «میدون» می‌نویسیم «میدان»؛
- به جای «گرفته بودن» می‌نویسیم «گرفته بودند»؛
- به جای «ماراش» می‌نویسیم «مارهایش»؛
- به جای «تو» می‌نویسیم «در»؛
- به جای «بیابون» می‌نویسیم «بیابان»؛
- به جای «جوونکی» می‌نویسیم «جوانی، جوانکی»؛
- به جای «بندوبساط» می‌نویسیم «وسایل، اسباب و لوازم»؛
- به جای «جم کرد» می‌نویسیم «جمع کرد»؛
- به جای «خودشو» می‌نویسیم «خودش را»؛
- به جای «خلاص شم» می‌نویسیم «خلاص شوم»؛
- به جای «اونو» می‌نویسیم «آن را»؛
- به جای «میون» می‌نویسیم «میان»؛
- به جای «یهو» می‌نویسیم «ناگهان، فوراً».

با ورود معلم به فضای زبان گفتاری و مقایسهٔ آن با زبان معیار، حال‌وهوای کلاس لطیف‌تر شد و هراس نوشتن در دانش‌آموزان از بین رفت. معلم هم از این فضای لطیف و پُراحساس کلاس خشنود بود و نکته‌های آموزشی را، یکی پس از دیگری، بیان می‌کرد. او در ادامه، به دانش‌آموزان گفت:

در نوشتهٔ رسمی و معیار زبان فارسی، از کاربرد واژه‌های گفتاری پرهیز می‌کنیم.

افزون بر واژه، گاهی ترتیب اجزای جمله هم در زبان گفتار متفاوت با زبان نوشتار معیار است که باید در تبدیل گفتار به نوشتار به این نکته نیز توجه کنیم. مثلاً، یک بار دیگر، به جمله‌های زیر دقت کنید:

- فرارکرد و رفت تو بیابون.
- به دنبالش تو بیابون دوید.

در نوشتهٔ معیار، این جمله‌ها به ترتیب زیر بازگو می‌شوند:

- فرار کرد و در (به) بیابان رفت.
- در بیابان به دنبالش دوید.

همان‌طور که دیده می‌شود، با اندکی تغییر و جابه‌جایی می‌توانیم جمله‌های گفتاری را به ساخت زبان معیار تبدیل کنیم.

پس، برای نوشتن، کافی است آن‌چه را که بدان می‌اندیشیم و می‌خواهیم بر زبان بیاوریم، نتیجهٔ فکر خود را، روی کاغذ بنویسیم و برای این کار، لازم است چند نکته را رعایت کنیم:

- کلمات شکسته و گفتاری را به گونهٔ معیار تبدیل کنیم.
- نظم و ترتیب جمله‌های گفتاری را به شکل نوشتهٔ معیار درآوریم.
- فعل‌ها و کلمات را به‌صورت کامل به کار بگیریم.

فعالیت‌های نگارشی

◆ دو متن زیر را بخوانید و با ذکر نمونه و دلیل، تفاوت آن‌ها را مشخص کنید.

الف. «هنگامی که دوستم، بهمن، می‌خواست برای خرید به مغازه برود، در بین راه، چشمش به یک گواهی‌نامهٔ رانندگی افتاد، کمی مکث کرد و آن را از روی زمین برداشت تا صاحبش را پیدا کند. وقتی به مغازه رسید، موضوع را به مغازه‌دار گفت و از او کمک خواست.

صاحب مغازه گفت: این کاغذ را بردار و چیزی بنویس تا پشت شیشهٔ مغازه بچسبانم و مردم ببینند.

بهمن کاغذ و قلم را برداشت اما نمی‌دانست چطور شروع کند و چه بنویسد.

مغازه‌دار متوجه شد و گفت: پس چرا نمی‌نویسی، پشیمان شدی؟ این که کاری ندارد. چه می‌خواستی بگویی؟

بهمن گفت: چیزی نیست آقا، من می‌خواستم بگویم این گواهی‌نامه را پیدا کردم، هرکسی نشانی آن را بگوید، می‌تواند از من دریافت کند.

صاحب مغازه گفت: پس منتظر چه هستی؟ همین حرف‌هایی را که گفتی بنویس.»

◆ فارسی اول راهنمایی، ۱۳۸۵

ب. «پیرمرد خارکن، وقتی داش خارا رو جمع می‌کرد، یهو چشمش به کوزهٔ پُر اشرفی افتاد. با خودش گفت، این کوزه باید مال حاکم باشه، پس بهتره اون‌رو ببرم بدم به حاکم تا پاداش خوبی بهم بده. زن خارکن، که دید همسرش خیلی ساده‌دله، شب، اشرفی‌ها رو ورداشت و جاشون کلوخ ریخت. خارکن همین که به قصر رسید، فهمید اشرفی‌ها نیس؛ اما راهِ برگشتی هم نداشت. به حاکم گفت: من یه گاو دارم که شیرش رو با این کلوخ‌ها وزن می‌کنم، برای این که کم‌فروشی نکنم، می‌خواستم، کلوخ‌هام رو با وزنهٔ دربار آزمایش کنم و از درستی وزن اونا خیالم راحت بشه. حاکم که از درست‌کاری خارکن خوشش اومد، یه مشت اشرفی بهش داد.»

◆ زبان فارسی، سال اول متوسطه، ۱۳۹۳

متن زیر را به زبان فارسی معیار بازنویسی کنید.

«هر وقت می‌شینم به زبان فارسی فکر می‌کنم، فردوسی به یادم می‌آد و با خود می‌گم این مرد چقدر بزرگ بود و چه خدمت عظیمی به کشور ایران کرد. زبان فارسی رو زیر چتر خودش درآورد و برای همهٔ مردم این سرزمین مانند مادر مهربان بود در طول تاریخ.

زبان فارسی یه عالمه همراه و هم‌نشین داره در گوشه و کنار ایران و جهان و با همهٔ گویش‌ها و لهجه‌های ایرانی، همیشه دادوستد و رفتاری دوستانه داره. فارسی و دیگر زبان‌های ایرانی کلمه‌هایی را به هم قرض می‌دن و از توانایی‌های همدیگه بهره می‌گیرن و این باعث می‌شه هر دو طرف، همیشه، قوی و پابرجا باشن.

غیر از فردوسی، بزرگان دیگه هم به زبان و فرهنگ کشور ایران یاری رساندن؛ بوعلی، فارابی، سعدی، مولوی، حافظ، جامی، ملاصدرا، تا زمان ما، شهریار، مطهری، حسابی و...، همهٔ این استادان، فرزندان این میهن عزیز هستن که در دامن فرهنگ ایران اسلامی و زبان فارسی پرورش یافتن.»

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

متن بازنویسی‌شدهٔ تمرین ۲ هریک از دوستان را که در کلاس خوانده می‌شود، بر پایهٔ سنجه‌های زیر، بررسی و نقد کنید:

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- بهره‌گیری درست از زبان گفتار و تبدیل آن به زبان نوشتار؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درست‌نویسی

به جمله‌های زیر توجه کنید:

- حاج خانم پروانه ایرانی از سفر مکه بازگشت.
- حاجیه‌خانم پروانه ایرانی از سفر مکه بازگشت.

جملهٔ نخست درست است. زبان فارسی برای جنس مؤنث و مذکر، یکسان به‌کار می‌رود و نشانه‌ای ویژه برای هریک ندارد؛ یعنی یک صفت را برای مذکر و مؤنث، به‌طور یکسان، به‌کار می‌بَرَد.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- مراسم بزرگداشت خانم مرحومه ایرانپور برگزار شد.

.....

- در میان زنان شاعره، پروین اعتصامی از همه نام‌آورتر است.

.....

۲ حکایت نگاری

◆ اصل حکایت را بخوانید و با شکل بازنویسی‌شدهٔ آن مقایسه کنید.

حکایت

یکی اسبی از دوستی به عاریت خواست. گفت: «اسب دارم؛ اما سیاه است.» گفت: «مگر اسب سیاه را سوار نشاید شد؟» گفت: «چون نخواهم داد، همین قدر بهانه بس.»

عبید زاکانی

بازنویسی

میرزا غضنفر پیش دوستش مردان‌خان رفت و از او خواست تا اسبش را به او امانت بدهد. مردان‌خان نگاهی به میرزا غضنفر کرد و گفت: اسب من تازه نعل شده است.

ـ عیبی ندارد، سعی می‌کنم او را آرام‌تر برانم.

ـ اسب من الان تشنه است.

ـ حتماً پیش از آن‌که سوارش شوم، سیرابش می‌کنم.

ـ اسب من، در گرما، توانِ راه‌رفتن ندارد.

ـ باشد، پیش از گرم‌شدن هوا، آن را به شما برمی‌گردانم.

مردان‌خان که دلیل دیگری پیدا نکرد، به میرزا غضنفر گفت: اسب من سیاه است و برای سواری مناسب نیست.

میرزا غضنفر، که حسابی ناراحت شده بود، پرسید: آخر رنگ اسب چه ارتباطی با سوارشدن آن دارد؟

مردان‌خان، با حالت غرور، دستی به سبیلش کشید و گفت: چون نمی‌خواهم اسبم را به شما امانت بدهم، سیاه‌بودن اسب بهانهٔ خوبی است.

اکنون، بر اساس نمونه، حکایت زیر را به زبان سادهٔ امروز بازنویسی کنید.

حکایت

مردکی را چشم درد خاست. پیش بیطار (دام‌پزشک) رفت که دوا کن؛ بیطار از آن‌چه در چشم ستوران می‌کرد در دیدهٔ او کشید و کور شد. حکومت (شکایت) به داور بردند. گفت: «بر او هیچ تاوان نیست؛ اگر این خر نبودی، پیش بیطار نرفتی.»

گلستان، سعدی

بازنویسی

درس سوم:

ببینیم و بنویسیم

۳ ببینیم و بنویسیم

معلم، این بار، تصویری از یک انسان را به کلاس آورد و به تشریح آن پرداخت. او همین‌طور که به تصویر اشاره می‌کرد، گفت: «یکی از اجزا و عناصر انسان «ذهن» اوست.

نوشتن با ذهن ارتباطی مستقیم و تنگاتنگ دارد. آن‌چه ما روی کاغذ می‌آوریم حاصل تراوش ذهنی ماست. پس، هر چه ذهن پرورده باشد، به‌همان اندازه، نوشته پُربار خواهد شد. خداوند پنجره‌هایی به ذهن ما باز کرده است تا از طریق آن‌ها به پرورش فکر و ذهن خود کمک کنیم.»

سپس، معلم، از روی تصویر، به چشم‌ها، گوش‌ها، بینی، زبان و ... اشاره کرد و گفت: «حس‌های پنج‌گانهٔ ما مثل جویبارهایی زلال‌اند که به مزرعهٔ ذهن ما می‌ریزند و آن را سرسبز و پُربار می‌کنند.»

در سرودهٔ زیر، شاعر ما را به خوب‌دیدن دعوت می‌کند:

معرفت کردگار
دیدن این عالم است
زندهٔ بیدار باش
چشم خریدار باش
خوب جهان را ببین
هرچه ببینی کم است
بر ورق سبز برگ
خط خدا را بخوان...
«برگ درختان سبز در نظر هوشیار»
آینهٔ رازهاست... .

محمود کیانوش

پس، چشم‌ها اولین و مهم‌ترین درگاه برای رشد و پرورش فکر هستند؛ به همین دلیل، خوب‌دیدن، مشاهدهٔ دقیق پدیده‌ها، دقت در دیدار، و نگریستن به جزئیات همراه

با تفکر قدم نخست و الفبای تقویت فکر و خوب‌نوشتن به شمار می‌آید. نوشتهٔ زیر نمونه‌ای از خوب‌دیدن نویسنده است:

◆ «زمستان سختی است. پاهایم تو کفش، از زور و سوز سرما، قرمز شده؛ کِرِخ شده. بچه‌ها که به مدرسه می‌آیند، کلاه‌های پشمی‌شان را روی سر و صورت و گردنشان می‌کشند؛ جوری که فقط از میان دریچهٔ کلاه، می‌توانند جلو پایشان را ببینند. سر علف‌های خشک لب جو یخ بسته؛ قندیل بسته. آب که توی جوها می‌رود، به قندیل‌ها می‌خورد؛ قندیل‌ها به هم می‌خورند و صدای جلینگ‌جلینگ‌شان توی باغ می‌پیچد.

آبادی خلوت است. از بالا، از سینهٔ کوه که نگاه می‌کنم، آبادی مثل سبدی است که تویش چوب خشک جمع کرده باشند. درخت‌ها چوب بدون برگ شده‌اند. فقط سرو بلند آبادی، سبز و بلندبالا، میان آبادی ایستاده است و در باد سرد و یخ‌زده، سر تکان می‌دهد. از اجاق‌ها و بخاری خانه‌ها دود بلند است. کلاغ‌ها تو آسمان ابری آبادی پرواز می‌کنند؛ روی شاخهٔ لخت درخت‌ها می‌نشینند و قارقار می‌کنند. همه چیز خاکستری است. سیاهی کلاغ‌ها رنگ خاکستری ابرها را می‌شکند. گنجشک‌ها سرگردان‌اند، گرسنه‌اند. هیچ کس کنار رودخانه نیست. کوچه‌ها خلوت است.»

◆ شما که غریبه نیستید، هوشنگ مرادی کرمانی

گشت‌وگذار در طبیعت و نگاه‌کردن به زیبایی‌ها و مطالعهٔ آفرینش خداوند بزرگ ساده‌ترین گام آشنایی با پدیده‌هاست؛ مثلاً «برای بیان زیبایی‌های گُل، نخست از چشم می‌پرسیم. چشم از زیبایی‌های چشم‌نواز گل برای ما حکایت‌ها دارد. گل یک نقاشی قشنگ است که خداوند در طبیعت، در برابر چشمان ما، قرار داده است. به‌راستی که چشم از دیدن گل سیر نمی‌شود.»

◆ فارسی و آیین نگارش، اول دبیرستان

دانش‌آموزان، بعد از شنیدن حرف‌های معلم و خواندن نمونه‌ها، به اهمیت خوب‌دیدن و دقیق نگاه‌کردن پی بردند و پرسش‌هایی به ذهنشان آمد.

یکی از دانش‌آموزان پرسید: «خوب‌دیدن و دقیق نگاه‌کردن چگونه به خوب‌نوشتن کمک می‌کند؟»

معلم به خاطر پرسش هوشمندانهٔ دانش‌آموز او را تحسین کرد و پاسخ داد:

شاعران و نویسندگانِ بزرگ از این ویژگی، به‌خوبی، استفاده می‌کنند؛ یعنی همه چیز را، با دقت، از نظر می‌گذرانند و به چیزهای بسیار دقیق و ظریفی اشاره می‌کنند که انسان‌های عادی، معمولاً، بی‌توجه از کنار آن‌ها می‌گذرند.

پس، شرط هوشیاری و رسیدن به آگاهی خوب‌دیدن است. هنگام رویارویی با هر چیزی، باید به ویژگی‌های ظاهری، مثل رنگ، اندازه، شکل، بلندی و کوتاهی، توجه کنیم و این ویژگی‌ها را به ذهن بسپاریم تا، هنگام نوشتن، بتوانیم از آن‌ها بهره بگیریم. ذهن ما گنجینهٔ ماست؛ باید تلاش کنیم با دقت بیشتری این گنجینه را پُربار سازیم.

دانش‌آموز دیگری دستش را بالا بُرد و از معلم خواست تا یک مثال دیگر بیاورد؛ مثالی که در آن، به جزئیات توجه شده باشد. معلم گفت:

تاریخ بلعمی از کتاب‌های کهن فارسی است که در آن، به تصویر جزئیات سیمای حضرت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، از زبان امام علی علیه‌السلام، اشاره شده است. این نمونه را با هم می‌خوانیم:

علی علیه‌السلام گفتا: «پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله مردی بود بالامیانه. و رویش سپید بود؛ سپیدی که با سرخی زدی. و چشم‌هایش سیاه بود. مویش جعد و روشن و نیکو بود. و موی سرش دراز بود تا کتف، و سیاه... و سرش گِرد بود، نه کوچک و نه بزرگ. و بینی راست کشیده، و دندان‌ها گشاده، و کفِ دست و کفِ پایش معتدل...، چون برفتی... چنان برفتی که گفتی از فرازی همی به نشیب آید... .»

این نوشته بیانگر نگاه دقیق و نتیجهٔ توجه به جزئیات است؛ یعنی نوشته تصویر ذهنی را با بیان جزئیات به ما نشان می‌دهد.

دانش‌آموز دیگری از معلم پرسید: «آیا همهٔ جزئیاتی را که روی کاغذ می‌آوریم حتماً باید با دو چشم خود دیده باشیم یا این‌که می‌توانیم از خیالمان هم کمک بگیریم؟»

معلم کمی درنگ کرد و گفت: پس از خوب‌دیدن و دقت در جزئیات، می‌توانید از تخیلتان هم بهره بگیرید و آن را بارور سازید؛ زیرا دیدن تنها با چشم سر اتفاق نمی‌افتد؛ گاه، لازم است نویسنده چشم سَرَش را ببندد و چشم ذهنش را باز کند و با تصورکردن، یک موقعیت و فضا را توصیف کند و صحنه و رویدادی را بیافریند.

۲ فعالیت‌های نگارشی

◆ متن زیر را بخوانید و مشخص کنید کدام بخش آن به نقاشی نزدیک‌تر شده است.

صندوقچهٔ مادربزرگ

صندوقچهٔ مادربزرگ گنجینهٔ خاطرات من بود. مادربزرگم همیشه با دیدن من سراغ صندوقچهٔ قدیمی‌اش می‌رفت و نُقل و نباتی دستم می‌داد؛ انگار تمام دارایی‌های مادربزرگ در آن صندوقچه بود. همیشه درِ آن را با دقت قفل می‌کرد.

صندوقچه به شکل مکعب‌مستطیل و چوبی بود و روکشی پُر نقش‌ونگار از جنس فلز داشت که روی چارپایهٔ چوبی خود، در کنج اتاق مادربزرگ، جا خوش کرده بود. درش به سمت بالا باز می‌شد و دوباره به طرف پایین می‌آمد و روی آن را می‌پوشاند. بر دیوارهٔ جلویی آن سه ردیف حلقه بر بدنهٔ صندوق قرار داشت که میله‌ای فلزی از میان آن‌ها عبور می‌کرد و قفلی به شکل نیم‌دایره در آن حلقه‌ها جای می‌گرفت و مادربزرگ چند بار کلید را در آن می‌چرخاند تا قفل شود. کلید به رنگ قهوه‌ای سوخته بود و شبیه پیچ، خطوط دایره‌ای به دور آن چرخیده بود.

دنبالهٔ این کلید، نخی کلفت و خاکی‌رنگ، به طول بیست سی سانتی‌متر، داشت که به روسری گُل‌دار و بلند مادربزرگ گره می‌خورد و بلافاصله بعد از قفل کردن در جیب داخلی سمت چپ جلیقهٔ مادربزرگ جا می‌گرفت. گاهی هم، برای اطمینان بیشتر، آن را از سوراخ جادکمه‌ای جلیقه رد می‌کرد و بعد، در جیبش جا می‌داد تا دیگر دست هیچ سارقی به آن نرسد. اصلاً کسی جرئت نمی‌کرد به آن چپ نگاه کند.

خلاصه، تمام شکل و شمایل صندوق، درست و دست‌نخورده، هنوز در ذهن من باقی است. من در خاطراتم دنبال آن روسری و جلیقهٔ مادربزرگ می‌گردم تا شاید کلید صندوق را بیابم و اسرار کودکی‌های خود و نفس‌های مادربزرگم را در آن پیدا کنم.

◆◆ یکی از موضوع‌های زیر را انتخاب کنید و با توجه به آموزه‌های این درس، (خوب و دقیق دیدن) دربارهٔ آن بنویسید.

◆ آن‌چه در مسیر خانه تا مدرسه می‌بینید. ◆ مشاهدهٔ مسابقهٔ فوتبال از روزنهٔ تور دروازه ◆ دیدن مورچه‌ای که باری را می‌کِشد. ◆ دیدن شکارچی از دریچهٔ چشم آهو ◆ صحنهٔ ورود یک موش به خانه

توصیف دیده‌ها

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

یکی از نوشته‌های تمرین ۲ را انتخاب کنید و آن را با سنجه‌های زیر، بررسی و نقد کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- دیدن دقیق پدیده‌ها و توصیف جزئیات آن‌ها؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

۳ درست‌نویسی

- کتابی را که هفتهٔ پیش خریده بودم خواندم.
- کتابی که هفتهٔ پیش خریده بودم را خواندم.

جملهٔ اول درست است؛ چون حرف «را» درجای خود، یعنی بعد از مفعول (کتاب)، آمده است. «را» در زبان معیار امروز نشانهٔ مفعول است و پس از مفعول می‌آید.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- مردمی با مشت‌های گره‌کرده که پیش می‌رفتند را دیدم.

.....

- گُلی که بوی خوشی داشت را بوییدم.

.....

مَثَل‌نویسی

◆ نوشتهٔ زیر را بخوانید، اصل ضرب‌المثل را با شکل گسترش‌یافتهٔ آن مقایسه کنید.

ضرب‌المثل:

«خانه از پای‌بست ویران است، خواجه در بند نقش ایوان است.»

بازآفرینی مَثَل

مردی می‌خواست خانه بخرد. او دنبال خانه‌های ارزان‌قیمت بود نه خانه‌های محکم و مقاوم. تا این‌که بالأخره، خانهٔ مورد نظرش را پیدا کرد. بعضی از دوستانِ آشنا به معماری ساختمان به او تذکر دادند که این خانه بنیان محکمی ندارد، آن را نخر؛ اما مرد به آن‌ها گفت: وقتی خانه را خریدم، خواهید دید که چه خانهٔ زیبایی است.

مرد خانه را خرید و شروع کرد به زیباسازی و آراستن ظاهر خانه. نمای آجری آن را با سنگ گران‌قیمت تغییر داد و در و پنجرهٔ آن را عوض کرد و رنگ و نقاشی کرد. وقتی نمای ساختمان حسابی زیبا شد، آن شخص به دوستانش گفت: می‌بینید، مانند عروسک شده است. تا این‌که یک روز، زلزلهٔ خیلی ضعیفی آمد. خانهٔ زیبای مرد، ناگهان، فروریخت و به تپه‌ای خاک تبدیل شد. تنها اقبالی که داشت این‌بود که خود و زن و بچه‌اش بیرون از ساختمان بودند.

◆ اکنون، ضرب‌المثل زیر را به شیوهٔ بازآفرینی گسترش دهید.

ضرب‌المثل: «کلاغ خواست راه‌رفتن کبک را یاد بگیرد، راه‌رفتن خودش را هم فراموش کرد.»

بازآفرینی مَثَل

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

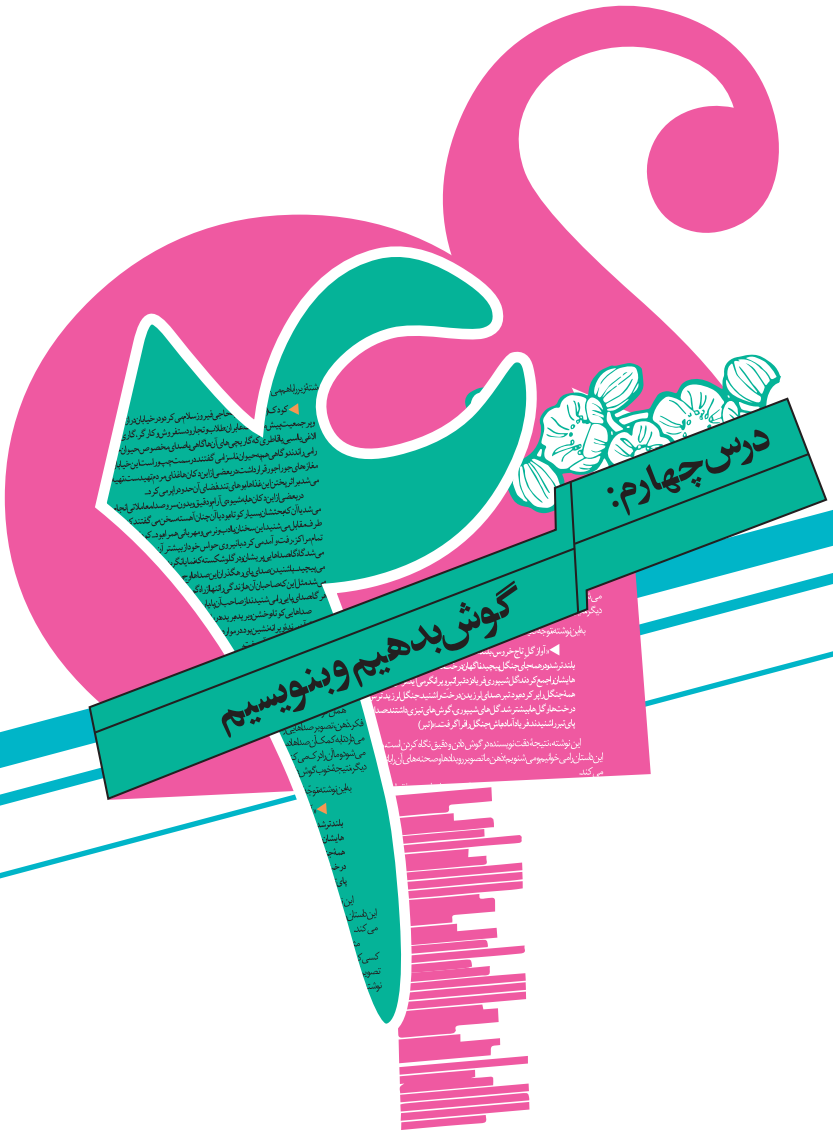

درس چهارم:

گوش بدهیم و بنویسیم

معلم از این که به دانش‌آموزان کمک می‌کرد تا پنجره‌های ذهنشان را، یکی پس از دیگری، بگشایند خوش‌حال بود. او این‌بار، بچه‌ها را به سکوت دعوت کرد و گفت: «یکی دیگر از دریچه‌های خدادادی که ما از راه آن، مزرعهٔ ذهنمان را سرسبز و پُربار می‌کنیم **گوش** است.»

اکنون، کتاب را ببندید و فقط به خواندن سرودهٔ زیر گوش دهید. سپس، حس و حال خود را از شنیده‌ها بیان کنید.

تمام کلماتم
کبوتر شده امروز
چه صبحی!
چه عطری! چه هوایی!
عجب منظره‌هایی!
نه در هست، نه دیوار
نه خوابم، نه بیدار
کسی با سبدی از کلمه
آمد و در زد
دلم باز،
پرنده شد و پر زد
به چشمم همه جا باغ و چمن شد
گُلی مادر من شد.
تمام کلماتم
کبوتر شده امروز
مدادم
در احساس پریدن
شناور شده امروز
دوباره من و یک دفتر صدبرگ
من و کاغذ رنگی
چه صبحی!
چه پرواز بلندی!
چه انشای قشنگی!

حمید هنرجو

اکنون، نوشتهٔ زیر را، که حاصل گوش‌دادن‌های دقیق نویسنده است، با هم می‌خوانیم. این نویسنده که از توانایی دیدن بی‌بهره بوده است تنها از راه گوش‌دادن و تأمل در شنیده‌ها دریافت‌های خود را نوشته است:

◀ کودک به حاجی فیروز سلام می‌کرد و در خیابان دراز و تنگ و پُرجمعیت پیش می‌رفت. عابران: طلاب و تجار و دستفروش و کارگر، گاری‌های الاغی یا اسبی یا قاطری که گاریچی‌های آن‌ها گاهی با صدای مخصوص، حیوان خود را می‌راندند و گاهی هم به‌حیوان ناسزا می‌گفتند. در سمت چپ و راست این خیابان، مغازه‌های جوراجور قرار داشت. در بعضی از این دکان‌ها، غذای مردم تهی‌دست تهیه می‌شد. بر اثر پختن این غذاها، بوهای تند فضای آن حدود را پُر می‌کرد....

در بعضی از این دکان‌ها، به شیوهٔ آرام و دقیق و بدون سروصدا، معاملاتی انجام می‌شد؛ یا آن‌که بحثشان بسیار کوتاه بود، یا آن‌چنان آهسته سخن می‌گفتند که تنها طرف مقابل می‌شنید. این سخنان با ادب و نرمی و مهربانی همراه بود.... کودک در بین تمام مراکز، رفت‌وآمد می‌کرد، با نیروی حواس خود از بیشتر آن‌ها به‌خوبی آگاه می‌شد. گاه‌گاه صداهایی پریشان و درگلوشکسته که نمایانگر بدبختی بود در این فضا می‌پیچید. با شنیدن صدای پای رهگذران، این صداها اوج می‌گرفت و در فضا پخش می‌شد. مثل این‌که صاحبان آن‌ها زندگی را تنها از راه گوش حس می‌کردند؛ زیرا آنان هرگاه صدای پایی را می‌شنیدند، از صاحب آن پا یاری می‌طلبیدند.

صداهایی کوتاه و خشن و بریده‌بریده در پاسخ این ناله‌ها به گوش می‌رسید. این صداها از آن پرندهٔ ویرانه‌نشین بود. در موارد بسیار، این صداها با صدای به‌هم‌خوردن بال‌های این پرنده در هم می‌آمیخت.

◆ آن روزها، طه حسین

معلم سپس ادامه داد: «ما پدیده‌ها را معمولاً از راه دریچه‌ها و پنجره‌های چشم و گوش شناسایی می‌کنیم. در درس پیش، آموختیم که مشاهده در طبیعت و توجه به جزئیات پدیده‌ها توانایی ذهن ما را افزایش می‌دهد و کار آفرینش و نگارش را آسان می‌سازد.

همان‌گونه که چشم ذهن را تقویت می‌کند، گوش هم دریچه‌ای است برای پرورش فکر. ذهن تصویر صداهایی را که از راه گوش، شنیده می‌شوند می‌سازد و آن را در خود نگه می‌دارد تا به کمک آن صداها دست به آفرینشی بزند. پس، بخشی از تصویرهایی که در ذهن ما ساخته می‌شود و ما آن را درک می‌کنیم و می‌نویسیم حاصل خوب‌دیدن و بخشی دیگر نتیجهٔ خوب گوش‌دادن و فعالیت دیگر حس‌های ما است.»

در نوشتهٔ زیر، نویسنده با درک درست از حس شنیداری و دیداری، به نوشتهٔ خود قدرت بخشیده و آن را برای خواننده واقعی‌تر نشان داده است. این نوشته نتیجهٔ دقت نویسنده در گوش‌دادن و دقیق نگاه‌کردن است. وقتی این داستان را می‌خوانیم و می‌شنویم، ذهن ما تصویر رویدادها و صحنه‌های آن را بازسازی می‌کند.

«آواز گلِ تاج خروس بلند شد؛ قوقولی قوقو، قوقولی قوقو! صدا بلند و بلندتر شد و در همه جای جنگل پیچید. ناگهان، درخت‌ها ساکت شدند، گل‌ها گلبرگ‌هایشان را جمع کردند. گل شیپوری فریاد زد: تبر! تبرِ ویرانگر می‌آید. ترس و سکوت همهٔ جنگل را پُر کرده بود. تبر صدای لرزیدن درخت را شنید. جنگل لرزید. ترس درخت‌ها و گل‌ها بیشتر شد. گل‌های شیپوری گوش‌های تیزی داشتند؛ صدای پای تبر را شنیدند. فریادِ آماده‌باش جنگل را فراگرفت... .»

◆ **تبر، شکوفه تقی**

دانش‌آموزان در فضای ساکت کلاس نشسته بودند و به صدای پراکنده در محیط گوش می‌دادند؛ صدای معلم نگارش، صدای هیاهوی بچه‌ها که توی حیاط دنبال توپ می‌دویدند، صدای معلم ریاضی که با آهنگ بلند درس می‌داد و اعداد و ارقام را بیان می‌کرد، صدای جیرجیر میز یکی از دانش‌آموزان و ... . توجه دانش‌آموزان این‌بار به صداهای اطراف طوری بود که گویا اولین بار است که می‌شنوند.

معلم کلاس را باز هم به سکوت دعوت کرد و گفت:

چشمتان را ببندید و فقط به صدای کسی که متن را می‌خواند گوش بدهید. کارگاه ذهن شما، هم‌زمان با شنیدن صدای کلمات، تصویر آن‌ها را به شما نشان می‌دهد؛ یعنی تصویر آن در ذهن شما ایجاد می‌شود؛ مانند این نوشته:

«صدای پای پدرم را می‌شنوم؛ از پله‌ها بالا می‌آید، سنگین و سخت. من به صدای باران، صدای جوشیدن آب و صدای سنگین کفش‌های پدر گوش می‌دهم. در باز می‌شود و نیمی از چهرهٔ پدر... آن مرد خیلی شبیه پدر بود؛ اما خودش نبود... صدای پای کسی را می‌شنوم؛ صدای پا، صدای پا و صدای در. می‌دانستم که بازمی‌گردی!»

◆ بار دیگر شهری که دوست می‌داشتم، نادر ابراهیمی

در ادامهٔ درس، معلم تأکید کرد که یکی دیگر از کارکردهای خوب گوش‌دادن تقویت حافظهٔ شنیداری است. حافظهٔ شنیداری هنگام نوشتن به نویسنده کمک می‌کند تا صحنه‌ها و رویدادها را با حس و حالی مناسب بازسازی کند. پس، گوش هم می‌تواند، مانند چشم، ببیند و پدیده‌ها را شناسایی کند و به توانایی ذهن ما بیفزاید؛ به همین دلیل است که شنیدن هر صدا حسی در ما به وجود می‌آورد و شناختی ایجاد می‌کند که می‌توانیم نسبت به آن صدا داوری کنیم و آن را از دیگر صداها تشخیص دهیم و مثلاً بگوییم که آن صدا خوب و گوش‌نواز است یا بد و گوش‌خراش؛ این صدا گرم و گیراست و آن صدا سرد و بی‌روح؛ این صدای مهربان مادر من است یا صدای زنِ همسایه؛ صدای پرواز پرنده است یا صدای فرفره.

می‌فهمیم که خوب گوش‌دادن، افزون بر پرورش حس شنیداری، به توانایی ذهنی ما هم می‌افزاید.

معلم میان دانش‌آموزان رفت و گفت: «اکنون، یک بیت دربارهٔ خوب گوش‌دادن و تأثیر آن از فردوسی بزرگ می‌خوانم:

بدو گفت: آن کس که کوشاتر است　　دو گوشش به دانش نیوشاتر است

همان‌طور که با دیدن می‌توانیم گنجینهٔ ذهن خود را پُربارتر کنیم، با گوش‌دادن به گفته‌ها و سخنان دیگران نیز می‌توانیم بر قدرت تفکر و توانایی زبان گفتار و نوشتار خود بیفزاییم. هر چه بیشتر گوش بدهیم، هنگام نوشتن، دست و قلم ما راحت‌تر حرکت خواهد کرد.»

۴ فعالیت‌های نگارشی

◆ متن زیر را بخوانید و مشخص کنید که نویسنده در کدام بخش، تحت تأثیر قوهٔ شنیداری خود قرار گرفته است.

...کژال بر پوست گرگ چنگ کشید و فریاد زد: «هه‌ژار... هه‌ژار! خاکم به‌سر!» گرگ قنداقه به دهان گرفت و دوید. کژال به دنبال او زمین را خیش می‌کشید، مویه می‌کرد و روناک را صدا می‌زد.

خَم شد و سنگ برداشت.

اگر به روناک بخورد؟!

سنگ را به زمین انداخت، زار زد و دوید. صورت خراشید و دوید. گرگ پارهٔ تنش را می‌برد.

روناک مثل بره‌ای دست‌هایش را در هوا تکان می‌داد. گردنش به عقب خَم شده بود و صدای نازک گریه‌اش سنگ‌های بیابان را می‌خراشید.

کژال به موهایش چنگ زد، لنگهٔ گالشش از پایش افتاد. سنگ‌ها پایش را کوبیدند.

روناک! روناک! دایه‌ات بمیره، روله!

دشت یکپارچه صدا شده بود و ناله و مویه. باد صدای کژال را غلتاند و با خود بُرد. «آزاد» سر زمین بود که فریاد کژال را شنید. هراسان ماند: «صدا از کدام طرف می‌آید؟»

باز هم جیغ. آزاد دوید. صدا از سمت تپه بود. کسی کمک می‌خواست. گام انداخت و دوید. صدا او را به خود می‌خواند. چشم آزاد از دور جسمی را که تند و تند به طرف او می‌آمد دید و لحظه‌ای بعد، گرگ نزدیک آزاد رسیده بود و آن دورتر، کژال پابرهنه و برسرزنان می‌دوید. وقت فکرکردن نبود. آزاد نباید می‌ماند. دندان بر دندان می‌سایید. گرگ مقابل آزاد بود. قنداقهٔ روناک به دهانش بود. روناک خفه گریه می‌کرد و گرگ خرناسه می‌کشید. آزاد معطل نماند....

◆ داستان کژال، طاهره ایبد

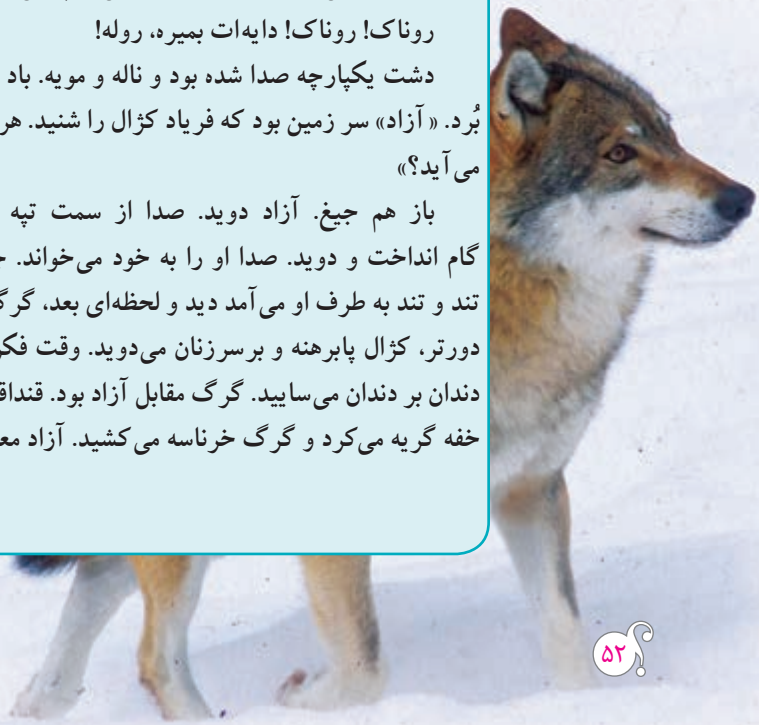

شنیدن صداهای زیر چه حس و حالی به شما می‌دهد؟ یکی از صداهای زیر را انتخاب کنید و حس و حال خود را دربارهٔ آن بیان کنید.

◆ **صدای وزش شدید باد** ◆ **صدای لالایی مادر** ◆ **صدای باران** ◆ **آهنگ سرود ملی** ◆ **قارقار کلاغ**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

یکی از نوشته‌های تمرین ۲ را انتخاب و آن را بررسی و نقد کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- شنیدن دقیق صداها و توصیف جزئیات آن‌ها؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

۴ درست‌نویسی

◆ دانش‌آموزان این کلاس، در کارهای گروهی، پیشاهنگ هستند.

◆ دانش‌آموزان این کلاس، در کارهای گروهی، پیش آهنگ هستند.

جملهٔ نخست درست است؛ زیرا هرگاه بخش دوم کلمه‌های ترکیبی با نشانهٔ «آ» شروع شود، فاصله از میان دو بخش برداشته می‌شود، علامت مَد، حذف می‌شود و کلمه را پیوسته می‌نویسیم.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

◆ امروز، هم آیش دانش‌آموزان خوش‌فکر برگزار می‌شود.

.....

◆ اگر بدخواهان، در هم آوردی نابرابر، زورگویی پیشه کنند، تسلیم نخواهیم شد.

.....

۶ تصویرنویسی

انشای آزاد

موافقید تصویرسازی امروز به‌صورت کارگاهی، طی مراحل زیر، انجام شود؟ پس، شروع کنید.

۱. تصویری از کتاب‌های درسی خود یا عکسی که خودتان از مناظر طبیعت گرفته‌اید یا هر تصویر دیگری را که دوست دارید انتخاب کنید و آن را در نوشته‌تان توصیف کنید. یادتان باشد دوستان شما نباید آن تصویر را ببینند.

۲. انشایتان را برای دوستانتان بخوانید. آن‌ها با گوش‌دادن به انشای شما تصوری در ذهن خود ایجاد می‌کنند.

۳. دوستانتان براساس تصور ذهنی خود دربارهٔ تصویری که شما توصیف کرده‌اید صحبت می‌کنند.

۴. حالا تصویر را به دوستانتان نشان دهید.

۵. برداشت دوستان شما چقدر به تصویر واقعی نزدیک است؟

درس پنجم:

لمس کنیم، ببوییم، بچشیم و بنویسیم

۵ لمس کنیم، ببوییم، بچشیم و بنویسیم

معلم نگارش، این بار، با ظرفی پُر از میوه، وارد کلاس شد؛ سیب، پرتقال، کیوی، نارنگی، موز و... . دانش‌آموزان به احترام معلم از جا بلند شدند. آن‌ها وقتی ظرف میوه را دیدند، خوش‌حال شدند و صدای پچ‌پچ در کلاس پیچید.

معلم ظرف میوه را روی میز گذاشت و با لحنی طنزآمیز گفت: «نگران نباشید، با هم می‌خوریم.»

دانش‌آموزان خندیدند. معلم میوه‌ها را بین گروه‌های دانش‌آموزان پخش کرد و گفت: «میوه‌ای را که در اختیار دارید لمس کنید، ببویید و بچشید.»

دانش‌آموزان مشغول شدند. معلم هم سیب سرخی را که در دست داشت بویید و گاز زد.

چند دقیقه بعد، معلم از دانش‌آموزان خواست حس و حال خود را از لمس‌کردن، بوییدن و چشیدن میوه‌ها بیان کنند. هر کدام از دانش‌آموزان حرفی زدند:

به محض این‌که گلابی را گاز زدم، به یاد بابابزرگم افتادم. پدرِ پدرم را می‌گویم. مزهٔ این گلابی چند سال پیش را به خاطر من آورد که به باغ پدربزرگ رفته بودیم. پدربزرگم یک گلابی از درخت کند و به من داد و... .

ــ پرتقال من طعم هلو می‌داد، فهمیدم که پرتقال پیوندی است. یک‌دفعه، فکری به ذهنم رسید و آن این بود که آقای پرتقال با خانم هلو ازدواج کرده‌اند و بچهٔ آن‌ها شده است پرتقال پیوندی!

ــ میوهٔ من یک سیب سرخ بود. وقتی آن را در دست گرفتم، به یاد «نیوتون» افتادم. با خودم فکر کردم: اگر نیوتون آن قدر شکمو بود که به محض افتادن سیب از درخت، آن را گاز می‌زد، هرگز نیروی جاذبه کشف نمی‌شد.

معلم بعد از شنیدن حرف‌های دانش‌آموزان گفت: «همان‌طور که دیدید و چشیدید، هرکدام از این حس‌ها در ما فکرها، احساس‌ها و حال‌وهوایی ایجاد می‌کنند و انگیزه‌ای برای پرورش ذهن و تقویت نوشتن می‌شوند.

تاکنون، آموختیم چشم و گوش دو پنجرهٔ خدادادی هستند. با چشمِ بینا و گوشِ شنوا می‌توانیم جهان اطرافمان را بهتر و بیشتر بشناسیم و درک کنیم. اکنون، می‌خواهیم پنجره‌های دیگر ذهن را بشناسیم، آن‌ها را بگشاییم تا نور بیشتری به خانهٔ ذهن ما بتابد. «لمس کردن»، «بوییدن» و «چشیدن» هم سه تا از راه‌های پرورش ذهن هستند که مثل دیدن و شنیدن به ما کمک می‌کنند تا بهتر درک کنیم و دقیق‌تر بنویسیم.»

معلم سپس ادامه داد و گفت: «متن زیر را با هم می‌خوانیم و بعد، دربارهٔ آن گفت‌وگو می‌کنیم.»

... عمهٔ کوری، کوری را با بچه‌شتر تنها گذاشت تا نوازشش کند. شترِ کوچک به کوری نگاه کرد و لب‌هایش را تکان داد.

کوری با خود فکر کرد: لب‌ها جمع، لب‌ها کشیده؛ یعنی «کوری». عجب، اسم مرا می‌داند! کوری خندید و سرِ او را در آغوش گرفت. سرش گرم و نرم بود. کوری اسم بچه‌شتر را «شکلاتی» گذاشت. چون رنگ و نرمی شتر او را به یاد شکلات‌هایی می‌انداخت که توی کاغذهایی برّاق پیچیده شده بودند و طعم شیرینی داشتند.

◆ **حرف‌های شکلاتی، کنزالومور**

در متنی که خواندیم، سه حس دیدن، لمس‌کردن و چشیدن برجسته است. نویسنده به کمک این سه حس، توانسته احساس یک کودک به بچه‌شتری را که تازه به دنیا آمده به خوبی نشان دهد. شما هم، با بهره‌گیری از این حواس، می‌توانید نوشته‌های خوبی بیافرینید.

در متن زیر هم که از زبان «هلن کلر»، زن نابینا، بیان شده، تأثیر حس لامسه را می‌بینیم:

روزی معلم مرا به گردش بُرد و دستم را زیر شیر آب قرار داد. همان‌طور که مایع خنک روی دستم می‌ریخت، کلمهٔ «آب» را روی دست دیگرم هجی کرد. از آن زمان، حس کردم که از تاریکی و بی‌خبری بیرون آمده‌ام و رفته‌رفته همه چیز را در روشنایی خاصی می‌بینم.

◆ **داستان زندگی من، هلن کلر**

کلاس نگارش فضایی حسی، عاطفی و شاد پیدا کرده بود و دانش‌آموزان، با به‌کارگیری حواس خود، کار نوشتن را شروع کردند.

فعالیت‌های نگارشی

◆ متن زیر را بخوانید و مشخص کنید که نویسنده در کدام بخش، تحت تأثیر قوهٔ چشایی، بویایی و لامسهٔ خود قرار گرفته است.

... دلم بیشتر از همیشه گرفته بود. شکمم قاروقور می‌کرد و کتلت مچاله توی دستم باد کرده بود. زورم گرفته بود که مثل بقیه نمی‌توانم لقمه‌ای بخورم. دلم می‌خواست همین‌جوری که مزهٔ خیارشور زیر دندان‌هایم جا خوش می‌کرد و روغن کتلت لبم را لیز می‌کرد، به هیچ چیز فکر نکنم، به هیچ چیز مسخره‌ای که اشتهایم را کور کند. کتلت، مثل بچه گنجشک مرده‌ای، روی دستم مانده بود.

توی سروصدای مسخرهٔ خندهٔ بچه‌ها، جملهٔ جادویی جان گرفت: «وقتی داری از ناراحتی می‌ترکی، سه تا سوت بزن!»

بی‌اختیار، زبانم را چسباندم به پشت دندان‌هایم و انگشت کوچکم را گذاشتم توی دهانم.

اولین سوت: بچه‌ها سرِ جایشان میخکوب شدند.

دومین سوت: همه به طرفم آمدند، حتی ناظم.

سومین سوت: پشت گردنم توی دست ناظم بود.

جای شما خالی؛ همین‌طور که گردنم توی دست ناظم بود، مثل ببرهای آفریقایی، توی سه سوت، ساندویچم را بلعیدم. اشتهایم حسابی باز شده بود. برای اولین بار، مزهٔ غذا بدون اشک و گریه زیرِ دندان‌هایم رفته بود... .

◆ سه سوت جادویی، احمد اکبرپور

.....

.....

.....

.....

.....

موضوع‌های زیر چه حس و حالی به شما می‌دهد؟ یکی را انتخاب کنید و حس و حال خود را دربارهٔ آن بیان کنید.

- **بوی خاک پس از بارش باران**
- **طعم بستنی یخی**
- **بوی سیر**
- **طعم خورشت قورمه‌سبزی**
- **برداشتن یک ظرف داغ**
- **طعم لبوی داغ در یک روز برفی**
- **حمل یک قالب یخ بدون دستکش**

یکی از نوشته‌های تمرین ۲ را انتخاب کنید و آن را بررسی و نقد کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- انتقال دقیق حس چشایی، بویایی و لامسه؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درست‌نویسی

- دانش‌آموز نتیجهٔ آزمایش‌های علوم را برای معلم بیان کرد.
- دانش‌آموز نتیجهٔ آزمایشات علوم را برای معلم بیان کرد.

جملهٔ اول درست است. «آزمایش» واژه‌ای فارسی است و با نشانهٔ فارسی «ها» جمع بسته می‌شود. کلماتی چون «گرایش، پیشنهاد، گزارش، فرمایش» فارسی هستند و بهتر است در کاربرد آن‌ها به این نکته توجه کنیم.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- گزارشات بسیاری از توانایی نویسندگی دانش‌آموزان به دست ما رسیده است.

.....

- در شهر شیراز، باغات زیبایی پُر از درخت نارنج وجود دارد.

.....

حکایت نگاری

◆ حکایت زیر را، به زبان سادهٔ امروز، بازنویسی کنید.

حکایت

حاکمی دو گوشش ناشنوا شد. مداوای طبیبان هم اثری نکرد. حاکم از این پیشامد، که باعث شد او دیگر صدای هیچ مظلومی را نشنود، بسیار ناراحت بود و نمی‌دانست چه کند. روزی، شخص دانایی نزدش رفت و با اشاره و به کمک نوشتن به او گفت: ای سلطان، چرا غمگین هستید؟ شما یکی از حس‌های خود را از دست داده‌اید، خداوند به شما حواس دیگر هم داده است که سالم‌اند، آن‌ها را به کار بگیر. حاکم کمی اندیشید و گفت: ای حکیم، راست می‌گویی، من از نعمت‌های دیگر غافل بوده‌ام.

بهارستان، جامی

بازنویسی

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درس ششم:

با سنجش و مقایسه، آسان‌تر بنویسیم

با سنجش و مقایسه، آسان‌تر بنویسیم

معلم، بعد از ورود به کلاس، دانش‌آموزان را به گفت‌وگویی صمیمانه دعوت کرد. او از آن‌ها خواست نظرهایشان را راجع‌به بهره‌گیری از حواس پنج‌گانه بیان کنند. دانش‌آموزان، هر کدام، تجربیات خود را به شکل شفاهی بیان کردند. خلاصهٔ حرف‌های دانش‌آموزان این بود:

چون بهتر می‌بینیم و بیشتر می‌شنویم، حرف‌های بیشتری برای نوشتن داریم.

ـ بعضی از بوها و مزه‌ها ما را به یاد یک خاطره می‌اندازد و دوست داریم آن را بنویسیم.

ـ نوشته‌های ما عاطفی‌تر از قبل شده است.

ـ تازگی‌ها چیزهایی را می‌بینیم و صداهایی را می‌شنویم که قبلاً ندیده و نشنیده بودیم.

معلم، بعد از شنیدن حرف‌های دانش‌آموزان، گفت: «خوش‌حالم که گشوده‌شدن روزنه‌های ذهن، احساس‌های تازه‌ای در شما ایجاد کرده است. در درس‌های گذشته، با راه‌های پرورش و آماده‌سازی ذهن برای نوشتن آشنا شدیم. در این درس، شیوه‌هایی می‌آموزیم که به ذهن ما کمک می‌کنند تا اندوخته‌های خود را راحت‌تر به نوشتار تبدیل کنیم.»

در این درس، یکی دیگر از راه‌های کمک به رشد فکر را می‌آموزیم.

بهره‌گیری از شیوهٔ سنجیدن پدیده‌ها با یکدیگر و مقایسه‌کردن آن‌ها با هم به ما یاری می‌رساند تا از جنبه‌های مختلف به شناخت بهتر اشیا برسیم. شگفتی‌های آفرینش از موضوع‌هایی هستند که از راه درنگ و تأمل در آن‌ها می‌توان خداوند را بهتر شناخت. در خطبه‌ای از نهج‌البلاغه آمده است:

«اگر اندیشه‌ات را به‌کارگیری تا به راز آفرینش پی ببری، دلایل روشن به تو خواهند گفت که آفرینندهٔ مورچهٔ کوچک همان آفریدگار درخت بزرگ خرماست، به سبب دقتی که در آفرینش هر چیزی به‌کار رفته، و اختلافات و تفاوت‌های پیچیده‌ای که در خلقت هر پدیده نهفته است. پس، اندیشه کن در آفتاب و ماه، درخت و گیاه، آب و سنگ، اختلاف شب و روز، جوشش دریاها، فراوانی کوه‌ها، بلندی قله‌ها و گوناگونی و تفاوت زبان‌ها، که نشانه‌های روشن پروردگارند.»

این کار راه مناسبی برای پرورش فکر و ساده‌سازی مهارت نوشتن است. هنگامی که موضوعی برای نوشتن به ما داده می‌شود، آن را با موضوع‌های دیگر می‌سنجیم. در متن صفحهٔ بعد، نویسنده از همین شگرد بهره گرفته است:

«تابستان سوم فرا رسید. هوا داغ بود. شب‌ها از گرما خوابم نمی‌برد. حیاط و بهارخواب نداشتم. اتاقم در وسط شهر بود. بساط تهویه به تهران نرسیده بود. شاید هنوز اختراع نشده بود. خیس عرق می‌شدم. پیوسته به یاد ایل و تبار بودم. روزی نبود که به فکر ییلاق نباشم و شبی نبود که آن آب‌وهوای بهشتی را در خواب نبینم. در ایل، چادر داشتم. در شهر، خانه نداشتم. در ایل، اسبِ سواری داشتم. در شهر، ماشین نداشتم. در ایل، آسایش و کس‌وکار داشتم. در شهر، آرام و قرار و غم‌خوار نداشتم.»

◆ بخارای من، ایل من، محمدبهمن بیگی

یکی از دانش‌آموزان از معلم پرسید: «در سنجش و مقایسه‌کردن پدیده‌ها، به چه چیزهایی باید توجه کرد؟»

معلم در پاسخ گفت: «هنگام سنجش و مقایسهٔ پدیده‌ها، به تفاوت‌ها و شباهت‌های دو موضوع یا دو پدیده می‌اندیشیم و آن فکر را بر اساس این دو ویژگی (تفاوت، شباهت) دسته‌بندی می‌کنیم. در این کار، ذهن ما نظم پیدا می‌کند و فکر ما گسترش می‌یابد و نوشتهٔ ما کامل می‌شود.

برای نمونه، اگر موضوعِ نوشتن «دیوار» باشد، نخست، کمی دربارهٔ دیوار و مشخصات ظاهری آن (ویژگی‌ها، اندازه، نوع ساختمان، طول و...) فکر می‌کنیم؛ سپس، چیزی را که بتوانیم با این ویژگی‌ها مقایسه کنیم کنار آن موضوع می‌نویسیم و آن‌گاه، ذهن خود را برای بیان تفاوت‌ها و شباهت‌ها به‌کار می‌گیریم. مثلاً، می‌خواهیم «دیوار» را با «درخت» بسنجیم. همین که این دو را کنار هم قرار دادیم، خودبه‌خود، ذهن ما فعالیت را آغاز می‌کند و به طبقه‌بندی و نظم‌دادن به موضوع دست می‌زند.»

شباهت‌ها: هر دو ایستاده‌اند، هر دو مانع دیدن می‌شوند، هر دو با دال آغاز می‌شوند، هر دو سایه دارند و ....

تفاوت‌ها: یکی بی‌جان و دیگری جاندار، یکی با شاخ و برگ و دیگری بی شاخ و برگ، یکی بی‌تغییر در فصل‌ها و دیگری با فصل در تغییر و ... .

شاید نتیجهٔ این مقایسه نوشته‌ای شبیه متن صفحهٔ بعد باشد:

درخت و دیوار سال‌هاست کنار هم زندگی می‌کنند. دیوار پیر درخت را از زمانی که تنها یک نهال کوچک بود می‌شناسد. چیزی که آن‌ها را به هم نزدیک کرده است شباهت‌ها و قرابت‌های آن‌هاست. هر دوی آن‌ها روی پای خود ایستاده‌اند. هر دو سایه دارند و رهگذران را پناه می‌دهند.

اما درختی که زیر سایهٔ دیوار به چشم نمی‌آمد حالا سر به فلک کشیده است و از بالا به دیوار می‌نگرد. درخت هر سال بالا و بالاتر می‌رود و دیوار هر سال کوچک و کوچک‌تر می‌شود. شاید هم به شاخ و برگ خود بنازد و دیوار بی شاخ و برگ را مسخره کند... .

◆ مؤلفان

فعالیت‌های نگارشی

◆ متن‌های زیر را بخوانید و مشخص کنید کدام متن بر پایهٔ شیوهٔ مقایسه نوشته شده است؟

◆ الف. قد نسبتاً کشیده‌ای داشت که کمی پشتش را خمیده نشان می‌داد. چهره‌اش سفید و کم گوشت بود، دماغ کشیده و نوک تیز و پیشانی صاف و مرتبی داشت که در وزش باد، قسمتی از آن را موهایش می‌پوشاند. حالت چشمانش آرام بود و در قعرشان موجی از غم در آرامشی ناگوار یخ بسته بود. چانهٔ استخوانی و صافی داشت که دهانش را زیباتر جلوه می‌داد. موهای بلندش، که دور گوش‌ها و گردنش را پوشانده بود، قدری تیره‌تر از رنگ ساقه‌های دروشدهٔ گندم بود.

کارنامهٔ سپنج، محمود دولت‌آبادی

◆ ب. صبح بود و پرتو آفتاب مانند طلا روی امواج ملایم دریا می‌درخشید. نزدیک به یک کیلومتر دور از ساحل، یک قایق ماهی گیری آب را می‌شکافت و به پیش می‌رفت. از سوی دیگر، هلهله و آوای مرغان دریایی که برای به‌دست آوردن غذای خود به ساحل روی آورده بودند در فضا طنین افکنده بود. روز پُر تحرک دیگری شروع می‌شد.

پرنده‌ای به نام آذرباد، ریچارد باخ

◆ پ. هر دسته از مردم مقررات ویژه‌ای برای آداب معاشرت دارند. دست‌دادن با دوستان در هنگام ملاقات در بسیاری از بخش‌های جهان معمول است. چینیان به جای این‌که به یکدیگر دست بدهند، دو دست خود را بر هم می‌گذارند و تکان می‌دهند. در بسیاری از کشورها، برداشتن کلاه نشان ادب است ولی بومیان غنا در افریقا به جای این کار، قبای خود را از یک شانه به پایین می‌اندازند.

آیین نگارش، سال اول دبیرستان، ۱۳۵۳

.....

.....

.....

.....

تصور کنید دو حالت زیر را تجربه کرده‌اید؛ با مقایسهٔ آن‌ها، متنی بنویسید.

◆ **برخاستن از خواب در صبح روستا** ◆ **برخاستن از خواب در صبح شهر**

یکی از نوشته‌های تمرین ۲ را بر اساس معیارهای زیر، ارزیابی کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- بهره‌گیری از شیوهٔ مقایسه و بیان شباهت‌ها و تفاوت‌ها؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درست‌نویسی

- همهٔ نویسندگان خواندن آثار بزرگان را گامی مهم برای رشد می‌دانند.
- همهٔ نویسنده‌گان خواندن آثار بزرگان را گامی مهم برای رشد می‌دانند.

جملهٔ اول صحیح است. کلمه‌هایی مثل نویسنده که به نشانهٔ بیانِ حرکت «ه» ختم می‌شوند هنگامی که نشانهٔ جمع «ان» یا نشانهٔ «ی» را بخواهیم به آخر آن‌ها اضافه کنیم، به‌ترتیب، این‌گونه نوشته می‌شوند: «نویسندگان» و «نویسندگی». و نشانهٔ بیانِ حرکت «ه» دیگر ظاهر نمی‌شود.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- شرکت‌کننده‌گان در مراسم امروز، از عملکرد دانش‌آموزان این مدرسه خرسند بودند.

.....

- نخبه‌گان با دیده‌گانی باز و با آگاهی، همهٔ امور را پی می‌گیرند.

.....

مَثَل‌نویسی

◆ ضرب‌المثل زیر را بازآفرینی کنید.

ضرب‌المثل: «زبان سرخ سَرِ سبز می‌دهد بر باد»

بازآفرینی مَثَل

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درس هفتم:

با جانشین سازی، راحت تر بنویسیم

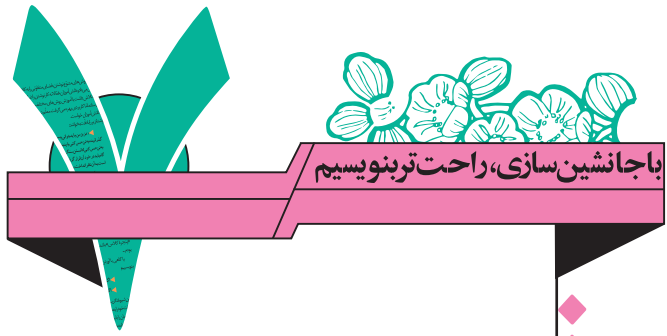

استفاده از روش‌های متنوع نوشتن فضای متفاوتی به کلاس نگارش داده بود. معلم روش‌های جدید را آموزش می‌داد و دانش‌آموزان فعالانه کار نوشتن را دنبال می‌کردند.

معلم تلاش می‌کرد با آموزش روش‌های مختلف، نوشتن را برای دانش‌آموزان راحت‌تر کند. او از روش‌های ساده اما کاربردی بهره می‌گرفت. معلم در ادامهٔ کار و بی‌آن‌که به تعریف و توضیح روش بپردازد، از دانش‌آموزان خواست نوشتهٔ زیر را با دقت بخوانند:

«عزیز من، باید بتوانی به جای یک سنگ نشسته، دوران گذشته را، که توفان زیستن با تو گذرانیده، به تن حس کنی. باید بتوانی یک جام بشوی که وقتی افتاد و شکست، لرزش شکستن را به تن حس کنی! دانستن سنگ‌بودن یک سنگ کافی نیست؛ مثل دانستن معنی یک شعر است. گاه باید در خود آن قرار گرفت و با چشم درون آن به بیرون نگاه کرد و با آن‌چه در بیرون دیده شده است، به آن نظر انداخت.»

◆ **حرف‌های همسایه، نیما یوشیج**

معلم، پس از خواندن نوشته، به دانش‌آموزان گفت: «نوشته‌ای که خواندیم موضوع درس این جلسه را نشان می‌دهد.»

شیوهٔ دیگری که برای تقویت ذهن و آسان‌سازی نوشتن، مفید است روش «**جانشین‌سازی**» است؛ یعنی هرگاه موضوعی برای نوشتن دربارهٔ موجودات یا اشیا داده شد، ما چیزهای دیگر یا خودمان را به جای آن موضوع بگذاریم و از زبان خود یا دیگری دربارهٔ آن بنویسیم.

در سخنان «نیما یوشیج» هم، بر همین شیوه تأکید شده است: «**باید بتوانی یک جام بشوی که وقتی افتاد و شکست، لرزش شکستن را به تن حس کنی!**» مثلاً، اگر موضوع نوشتن «پنجرهٔ کلاس» باشد، هر کدام از ما خودمان را جای آن قرار دهیم و بنویسیم: اگر من پنجرهٔ کلاس بودم ....

یا گاهی با آوردن «اگر»، راهی جدید باز کنیم و فرصتی تازه به فکر و خیال خود بدهیم و بنویسیم:

- **اگر خورشید بودم....**
- **اگر کوه بودم....**

این شیوهٔ نگریستن به موضوع و آماده‌سازی ذهن برای بهتر نوشتن باعث می‌شود که ما عواطف و احساسات خود را به‌سادگی بتوانیم بیان کنیم و فرصت آفرینش بیشتری به ذهن و خیال خود بدهیم و تخیل خودمان را با پدیده‌ها همراه کنیم و از این راه، خود را به دنیای آن نزدیک سازیم.

معلم در ادامه به دانش‌آموزان گفت: «اکنون، از شما می‌خواهم به متنی دیگر توجه کنید.

در این نوشته، نویسنده می‌خواهد ویژگی‌های «کتاب» را به ما بشناساند ولی به‌جای این‌که مستقیماً به خصوصیات کتاب بپردازد، در ذهن خود، کتاب را به‌جای انسان نشانده و سپس، آن را با ویژگی‌های انسانی، این‌گونه معرفی می‌کند»:

«بعضی از کتاب‌ها ساده لباس می‌پوشند و بعضی لباس‌های عجیب و غریب و رنگارنگ دارند. بعضی از کتاب‌ها برای ما قصه می‌گویند تا بخوابیم و بعضی قصه می‌گویند تا بیدار شویم. بعضی از کتاب‌ها شاگرد اول می شوند و جایزه می گیرند، بعضی مردود می‌شوند و بعضی تجدید. بعضی از کتاب‌ها تقلب می‌کنند... بعضی از کتاب ها پُرحرف اند، ولی حرفی برای گفتن ندارند و بعضی ساکت و آرام اند، ولی یک عالَم حرف گفتنی در دل دارند ... بعضی از کتاب‌ها دوقلو یا چندقلو هستند. بعضی از کتاب‌ها پیش از تولد می‌میرند و بعضی تا ابد زنده هستند.»

◆ **بی بال پریدن، قیصر امین‌پور**

فعالیت‌های نگارشی

◆ کدام یک از متن های زیر با موضوع این درس(توصیف به روش جانشین سازی) تناسب بیشتری دارد؟ دلیل انتخاب خود را توضیح دهید.

◆ الف. «هنوز در جست‌وجوی نشان امیدبخشی، زیرچشمی به کنده‌کاری چهره‌اش نگاه می‌کردم که گفت: «به مسافرخانه رسیده‌ایم.» از دریچه‌ای به این پناهگاه وارد شدیم و از طریق یک راهرو داخل محوطهٔ کوچکی شدیم که به نظرم به قبرستانی هموار شبیه بود. این مهمان‌خانه، به نظر من، ملالت‌انگیزترین درختان، اندوهبارترین گنجشکان، پریشان‌ترین گربه‌ها و دل‌گیرترین اتاق‌ها را داشت.»

◆ آرزوهای بزرگ، چارلز دیکنز

◆ ب. «سقا دلش برای کوزهٔ شکسته سوخت و با هم‌دردی گفت: از تو می‌خواهم در مسیر بازگشت به خانهٔ ارباب، به گُل‌های زیبای کنار راه توجه کنی. در حین بالارفتن از تپه، کوزهٔ شکسته خورشید را نگاه کرد که چگونه گُل‌های کنار جاده را گرما می‌بخشد و این موضوع کمی او را شاد کرد. اما در پایان راه، باز هم احساس ناراحتی می‌کرد. چون باز هم نیمی از آب نشت کرده بود. برای همین، دوباره از صاحبش عذرخواهی کرد. سقا گفت: من از تَرَک تو خبر داشتم و از آن استفاده کردم. من در کنارهٔ راه، گُل‌هایی کاشتم که هر روز وقتی از رودخانه برمی‌گشتیم، تو به آن‌ها آب داده‌ای.»

◆ هفده داستان کوتاه

◆ پ. سنگی بودم بر سر راهی. هر کسی که به من می‌رسید لگدی به من می‌زد و زور و قدرت خود را به من نشان می‌داد. گاهی هم مرا زیر پا می‌گذاشتند و عبور می‌کردند. تا این که روزی، چیز غول‌پیکری با سروصدایی هراس‌انگیز به طرفم آمد و مرا در میان انبوهی از سنگ و خاک و شن، بلندکرد و بر پشت چیزی سرازیر کرد. دردی سنگین تمام بدنم را فراگرفت. ساعتی در زیر خرواری از سنگ و شن گذشت. فقط این اندازه فهمیدم که مرا به جایی می‌بَرند. حسی عجیب داشتم. تمام خاطرات گذشته‌ام را مرور کردم. هیچ کدام مثل این نبود.

◆ مؤلفان

.....

.....

.....

.....

یکی از موضوع‌های زیر را انتخاب کنید و دربارهٔ آن‌ها متنی بنویسید.

- **اگر معلم نگارش بودید....**
- **پروانه‌ای هستید که در تاریکی شب، شمعی روشن پیدا کرده‌اید....**
- **قطرهٔ بارانی هستید که از ابری چکیده‌اید....**

نوشتهٔ خود یا یکی از دوستانتان را، بر اساس معیارهای زیر، نقد کنید و نتیجهٔ بررسی را بنویسید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس؛
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، نداشتن غلط املایی، توجه به درست‌نویسی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- بهره‌گیری از شیوهٔ جانشین‌سازی و انتقال حس کسی یا چیزی که به جایش سخن گفته می‌شود؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

درست‌نویسی

- من لوازم مدرسه را خریدم.
- من لوازمات مدرسه را خریدم.

جملهٔ اول درست است؛ زیرا لوازم جمع است و نباید آن را دوباره جمع بست.

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- تمام امورات تحصیلی را خودش پی‌گیری می‌کند.

.....

- او در مراسمات رسمی، خوب سخن‌رانی می‌کند.

.....

تصویرنویسی

انشای آزاد

به دو تصویر زیر با دقت نگاه کنید؛ دربارهٔ تفاوت آن‌ها بیندیشید و هریک را در نوشته‌ای جداگانه توصیف کنید. معیار سنجش نوشته‌های شما تشخیص دوستانتان است؛ یعنی زمانی که نوشته‌هایتان را در کلاس می‌خوانید، آن‌ها باید تشخیص دهند هر نوشته مربوط به کدام تصویر است.

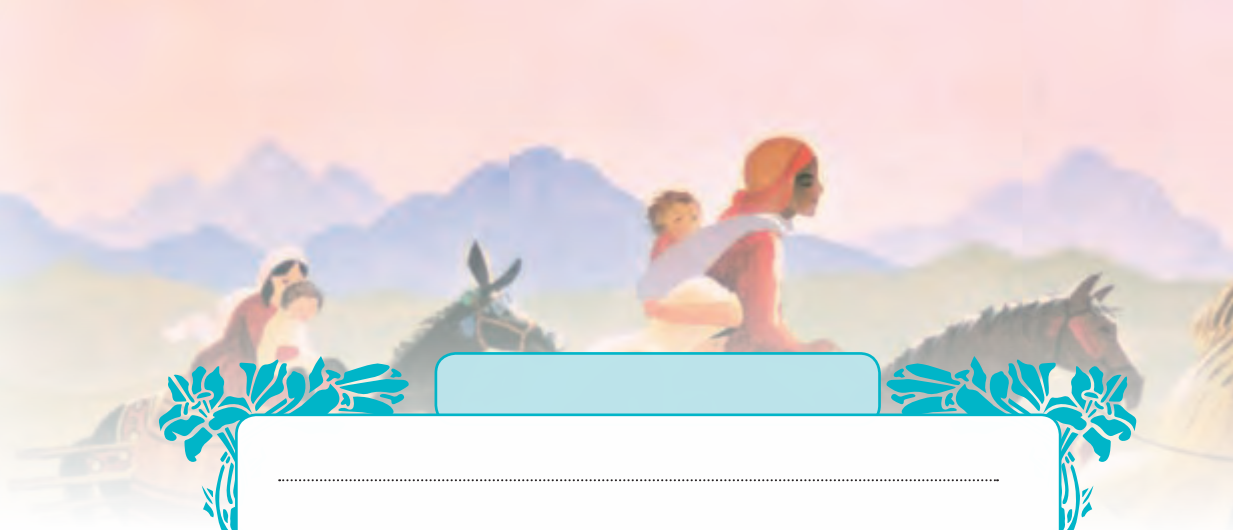

درس هشتم:

دگرگونه ببینیم و گونه‌گون بنویسیم

کتاب *مهارت‌های نوشتاری* داشت به پایان می‌رسید؛ اما شوق نوشتن و آموختن پایانی نداشت. سفر پُرپیچ‌وخم نوشتن اینک به ایستگاه پایانی رسیده بود.

کلاس نوشتن، که پس از پشت‌سرگذاشتن برگ‌ریزان پاییز و برف‌ریزان زمستان، به رویش اردیبهشتی خود نزدیک می‌شد، در انتظار درس جدید نشسته بود. معلم با یک مقدمه شروع کرد:

هریک از من و شما، در جاهای مختلف که قرار می‌گیریم، ممکن است نقش‌ها و وظیفه‌های متفاوتی داشته باشیم؛ مثلاً، وقتی در خانه هستیم، فرزندی از اعضای آن خانواده به‌شمار می‌آییم و در آن‌جا وظایفی داریم. اکنون، که در مدرسه و کلاس هستیم، نقش و تکلیف دیگری داریم. اگر در محله و کوچهٔ خود باشیم، در آن‌جا هم وظیفهٔ دیگری داریم و همین‌طور در جاهای مختلف، خواهیم دید که نقش و وظیفه‌ای جدید خواهیم داشت. به همین سبب، اگر بخواهیم چیزی دربارهٔ خود بنویسیم و خودمان را به کسی معرفی کنیم، بسته به این‌که از کجا آغاز کنیم، نوشته و نوع معرفی ما متفاوت خواهد بود.

یکی دیگر از راه‌های توانمندسازی ذهن و زبان هنگام نویسندگی، ایجاد فرصت بیشتر برای فکرکردن است. اندیشیدن دربارهٔ یک چیز راه‌های فراوانی در ذهن، نسبت به شناخت بهتر آن، پدید می‌آورد. وقتی زمان کافی برای اندیشیدن دربارهٔ یک موضوع داشته باشیم و از دیدگاه‌ها و دریچه‌های مختلف به یک موضوع نگاه کنیم، جنبه‌ها و کارکردهای گوناگون یک پدیده را در نظر می‌گیریم.

حال، اگر بخواهیم دربارهٔ «گُل» چیزی بنویسیم، از زاویه‌های متفاوت می‌توانیم به آن نگاه کنیم و هر بار، مطالبی تازه بنویسیم. مثلاً، در نوشتهٔ صفحهٔ بعد، نویسنده «گل» را از نگاه شاعران، دانشمندان، طبیبان، صنعتگران و قالی‌بافان، و حتی از چشم عقل، دیده و نوشته است:

«بعید است در عالم طبیعت، چیزی زیباتر و خوب‌تر از گُل وجود داشته باشد... شاعران در گل هزاران مضمون نغز و معنای لطیف یافته‌اند و برای آن مضامین هزاران بیت زیبا سروده‌اند. لالهٔ سرخ‌رنگی که در بهاران، دل خاک تیره را می‌شکافد و مانند آتشی زبانه می‌کشد ما را به یاد شهیدان می‌اندازد که پردهٔ سیاه ظلم را با خون سرخ خویش شکافته‌اند.

دانشمندان نیز از گل هزاران قاعده و قانون علمی شناخته‌اند. آنان از گل یک جهان دانش آموخته‌اند و دریافته‌اند که گل، تنها یک نقاشی رنگارنگ نیست!

طبیبان، به صورت‌های مختلف، داروی دردهای گوناگون را در گل جُسته‌اند و یافته‌اند. از نظر آنان، هر گلی داروی دردی را در خود دارد. گل عطاری است که به شیوهٔ عطاران قدیم، هم عطرفروش است و هم داروفروش!

صنعتگران نیز از گل سودها می‌برند؛ رنگرزان رنگ‌های لطیف و پُرمایهٔ گل را در صنعت خویش به کار می‌گیرند و قالی‌بافان با الهام از شکل‌ها و ترکیب‌های گل، طرح‌های دل‌پسند بسیاری درمی‌افکنند. گلاب‌گیران نیز رونق بازارشان از برکت بوی دل‌انگیز گل است.

تاکنون، فایدهٔ گل را برای شاعران و عالِمان و طبیبان و صنعتگران برشمرده‌ایم. اکنون هنگام آن است که بپرسیم عقل از گل چه سودی می‌برد؟

اگر گل و گلزار را با چشم عقل تماشا کنیم، جز حکمت و تدبیر چیزی نمی‌بینیم. به‌راستی، آن هنرمند نقاش و حکیم ریاضی‌دان که مهندسی گل را بر عهده داشته کیست؟

آن کیست که در گل این همه زیبایی و لطف و خاصیت را قرار داده است؟

آن کیست که گُل را از گِل بیرون کشیده و از خاک تیره و خشن، محصولی این‌چنین رنگین و لطیف و معطر پدیدآورده است؟

گل قطره‌ای از دریای بی‌کرانهٔ جلال و جمال الهی است که گویی از آسمان به زمین چکیده است.»

◆ غلامعلی حدّاد عادل، فارسی و آیین نگارش، سال اول دبیرستان، ۱۳۶۶

اگر بخواهیم از روزنهٔ چشم هر کدام از این افراد به گل بنگریم و نوشته‌ای متناسب با طرز فکر آن بیافرینیم، شاید نوشته‌هایی شبیه نوشته‌های صفحهٔ بعد پدید آید:

◆ از نگاه «شاعر»:

غنچه با دل گرفته گفت: / زندگی / لب ز خنده بستن است / گوشه‌ای درون خود نشستن است

گُل به خنده گفت: /زندگی شکفتن است / با زبان سبز، راز گفتن است... .

◆ قیصر امین‌پور

◆ از نگاه «گیاه‌شناس»:

گیاه از طریق ریشه و برگ‌ها تغذیه می‌کند؛ ریشه‌هایی که در عمق نمناک خاک فرورفته‌اند و برگ‌هایی که مثل یک صفحهٔ پهن، نور خورشید را جذب می‌کنند... .

◆ از نگاه «طبیب»:

گُل سراسر درمان است. از بوی گل گرفته تا ریشه و ساقه و برگ و حتی خار گل هم درمانگرند. تا روی شاخه است، هوا را معطر و دل‌پذیر می‌کند و شادی و شادابی می‌بخشد. وقتی چیده شد، دارویی مفید می‌شود برای بیماران. عصاره یا افشردهٔ گل سرخ تقویت‌کنندهٔ قلب است... .

◆ از نگاه «صنعتگر»:

صنعت گلاب‌گیری از دیرباز در ایران متداول بوده است. کاشان، بیش از هر جای دیگر در ایران، با گُل و گلاب عجین است. حتی در این شهر، جشن گلاب برپا می‌شود و... .

◆ از نگاه «باغبان»:

من نتیجهٔ زحمت‌ها و تلاش‌های خود را در همین گُل‌های رنگارنگ می‌بینم. از این همه کوشش، وقتی به شکفتگی غنچه‌ها می‌انجامد، خوش‌حال می‌شوم. گل‌ها و بوته‌ها مثل فرزندان من هستند... .

معلم نموداری روی تخته کشید و گفت: «اکنون، از شما دانش‌آموزان می‌خواهم بگویید از چه زاویه‌هایی می‌توان به کفش نگاه کرد.»

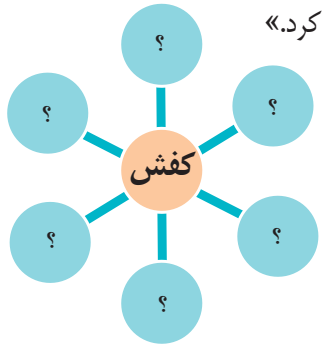

فعالیت‌های نگارشی

◆ متن زیر را بخوانید و تفاوت نگاه دو شخصیت (پدر و پسر) را بنویسید.

یک بار پدر بسیار ثروتمندی پسرش را به روستایی بُرد تا او را با شیوهٔ زندگی افراد آن‌جا آشنا سازد. آنان دو شبانه‌روز در مزرعهٔ خانوادهٔ تهی‌دست و فقیری به سر بردند.

در راه برگشت، پدر از پسر پرسید: «سفر چگونه بود؟»

پسر گفت: «عالی بود پدر.»

پدر گفت: «زندگی مردم فقیر را دیدی؟»

پسر گفت: «آری، پدر عزیزم.»

پدر پرسید: «از آنان چه آموختی؟»

پسر گفت: «ما گوسفند نداریم، ولی آنان چند گوسفند دارند. حوض خانهٔ ما تا وسط باغ کشیده شده، اما رودخانهٔ آنان بی‌پایان است. سراسر باغ ما را چراغ‌ها روشن می‌کنند، ولی شب‌های آنان را ستاره‌ها روشن می‌کنند. ما قطعه‌زمین کوچکی برای زندگی داریم، ولی کشتزار آنان بسیار گسترده است. ما تمام غذایمان را می‌خریم، آنان بیشتر نیازهای غذایی را خودشان پرورش می‌دهند...»

با شنیدن حرف‌های فرزند، پدر سرش را به زیر انداخت و خاموش شد.

پسر افزود: «پدرجان، از شما سپاس‌گزارم که به من نشان دادی ما چقدر فقیریم.»

دبوا استیت، ترجمهٔ الهام مؤدب، با تغییر و بازنویسی

یکی از خوشه‌های نمودار زیر را انتخاب کنید و از نگاه او، متنی دربارهٔ «تأمین اجتماعی» بنویسید.

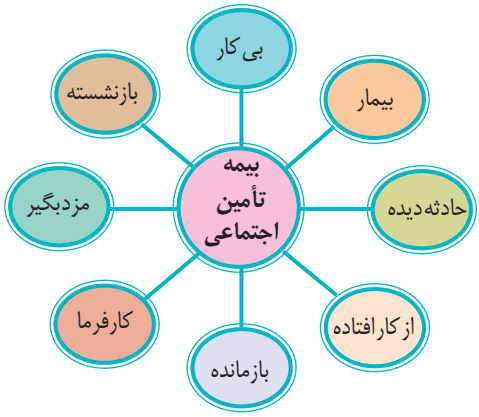

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

یکی از نوشته‌های تمرین قبل را بر اساس معیارهای زیر، ارزیابی کنید.

سنجه‌های ارزیابی

- داشتن پیش‌نویس،
- داشتن پاک‌نویس (رعایت نشانه‌های نگارشی، توجه به درست‌نویسی، نداشتن غلط املایی و حاشیه‌گذاری)؛
- رعایت طبقه‌بندی ذهن و نوشته (آغاز، میانه و پایان)؛
- نگاه تازه و دگرگونه به موضوع؛
- شیوهٔ خواندن.

نتیجهٔ بررسی و داوری

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

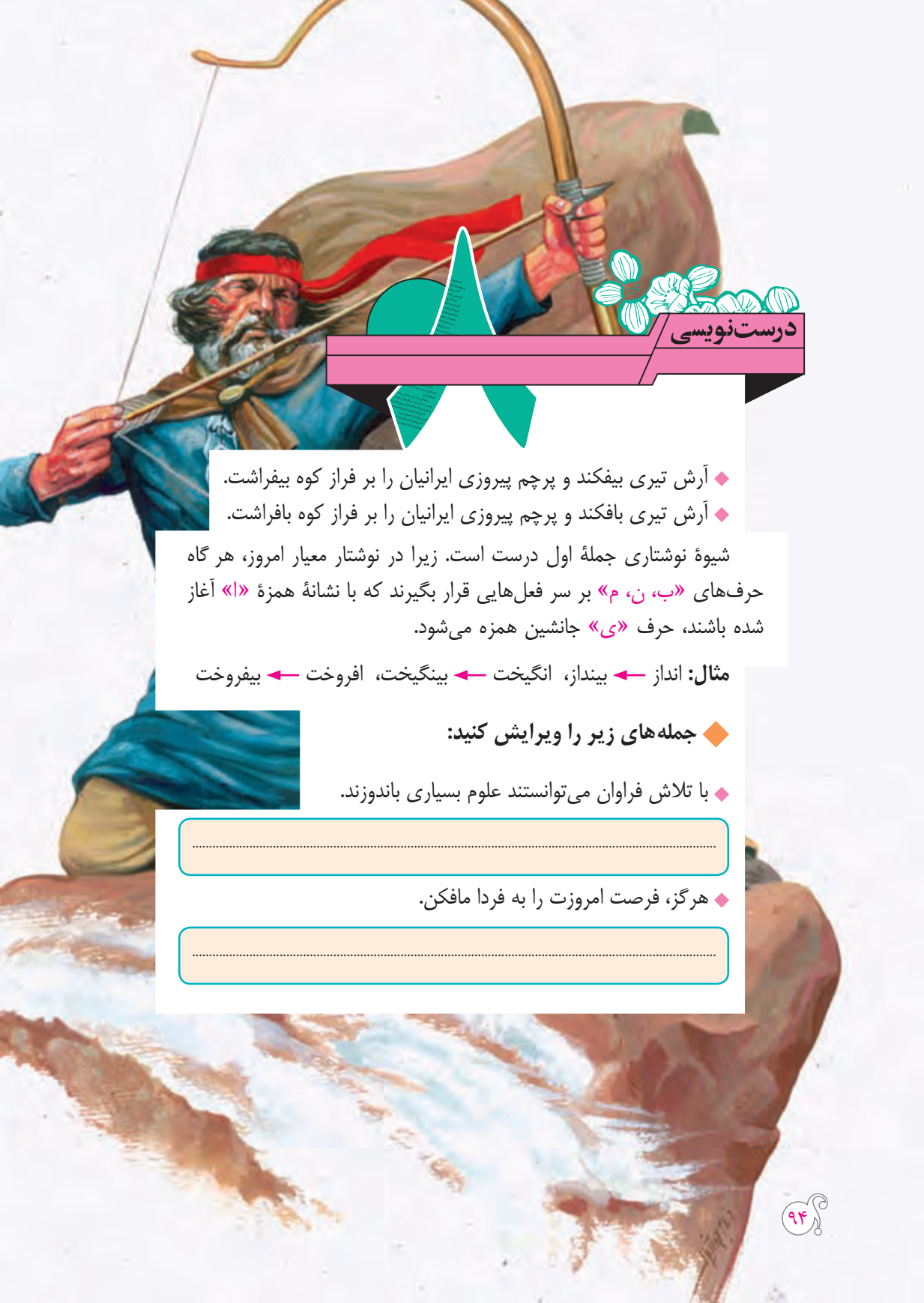

درست‌نویسی

- آرش تیری بیفکند و پرچم پیروزی ایرانیان را بر فراز کوه بیفراشت.
- آرش تیری بافکند و پرچم پیروزی ایرانیان را بر فراز کوه بافراشت.

شیوهٔ نوشتاری جملهٔ اول درست است. زیرا در نوشتار معیار امروز، هر گاه حرف‌های «ب، ن، م» بر سر فعل‌هایی قرار بگیرند که با نشانهٔ همزهٔ «ا» آغاز شده باشند، حرف «ی» جانشین همزه می‌شود.

مثال: انداز ← بینداز، انگیخت ← بینگیخت، افروخت ← بیفروخت

جمله‌های زیر را ویرایش کنید:

- با تلاش فراوان می‌توانستند علوم بسیاری باندوزند.

.....

- هرگز، فرصت امروزت را به فردا مافکن.

.....

حکایت نگاری

◆ حکایت زیر را بخوانید و بازنویسی کنید:

حکایت

به روزگار انوشیروان، روزی وزیرش، بزرگمهر، نزد وی آمد. انوشیروان گفت: ای وزیر، همه چیز در عالَم، تو دانی؟

بزرگمهر خجل شد و گفت: نه، ای پادشاه.

انوشیروان گفت: همه چیز پس که داند؟

بزرگمهر گفت: همه چیز همگان دانند و همگان هنوز از مادر نزاده‌اند.

قابوس‌نامه، عنصرالمعالی کیکاووس

بازنویسی

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

نیایش

الهی!

الهی، به سوی تو آمدم، به حق خودت مرا به من برمگردان!
الهی، کامم را به حلاوت تلاوتِ کلامت شیرین بدار.
الهی، وای بر من اگر دلی از من برنجد!
الهی، تو را دارم چه کم دارم، پس چه غم دارم.
الهی، به قدر معرفتم تو را پرستش می‌کنم، در راهم، راهم ده.
الهی، ناتوانم و در راهم و گردنه‌های سخت در پیش است و رهزن‌های بسیار در کمین و بارِ گران بر دوش. یا هادی، «إهدِنا الصّراطَ المُستَقیم».

الهی، رویم را نیکوکردی، خویم را هم نیکو گردان.
الهی، شُکرت که زنگ تفریح من گشت‌وگذار در کتب و آثار علمی و تماشای آن‌هاست.
الهی، همه تو را خوانند؛ قُمری به قوقو، پوپک به پوپو، فاخته به کوکو، و من به هوهو.
الهی، حق محمد و آل محمد بر ما عظیم است؛ «اللّهُمّ صلِّ عَلیٰ محمّدٍ وَ آلِ محمّد!».

◆ الهی‌نامه، حسن حسن‌زاده آملی

پیوست

شیوه‌نامهٔ ارزش‌یابی آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)

شیوه‌نامهٔ ارزش‌یابی آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا):

کتبی (۲۰ نمره)

ارزش‌یابی این درس در دو بخش صورت می‌گیرد:

الف. ارزش‌یابی فرایندی (مستمر)

ب. ارزش‌یابی پایانی

الف. ارزش‌یابی فرایندی (مستمر)، (۲۰ نمره)

ارزش‌یابی فرایندی ارزش‌یابی عملکردی است که هم‌زمان با پیشرفت فرایند «یاددهی ـ یادگیری» و دقیقاً مبتنی بر آموزه‌های کتاب درسی صورت می‌گیرد؛ یعنی معلم پس از آموزش درس و به محض ورود به فعالیت‌های نگارشی، ارزش‌یابی را آغاز می‌کند.

ارزش‌یابی فرایندی در دو بخش و مبتنی بر موارد زیر است:

۱. مهارت نوشتن (۱۸ نمره)

- **بازشناسی (تشخیصی)**، (تمرین شمارهٔ ۱ هر درس): این تمرین‌ها در پی سنجش و تقویت توانایی بازشناسی دانش‌آموزان است.
- **آفرینش (تولیدی)**، (تمرین شمارهٔ ۲ هر درس):هدف آموزشی این تمرین‌ها، تقویت مهارت نوشتن بر اساس آموزه‌های هر درس است.
- **داوری (تحلیلی)**، (تمرین شمارهٔ ۳ هر درس):هدف این تمرین‌ها پرورش مهارت نقد و تحلیل نوشته‌ها، بر اساس سنجه‌های کتاب است.

◆ **تصویرنویسی، (انشای آزاد):** تصویرنویسی با هدف بالابردن دقت در نگاه و درک عناصر بصری و در نهایت، تقویت مهارت نوشتن طراحی شده است.

◆ **بازنویسی حکایت:** در بازنویسیِ حکایت، تأکید بر ساده‌نویسی یا بازنویسی به زبان ساده است.

◆ **گسترش مَثَل:** در این بخش، بازآفرینی، گسترش‌دادن و افزودن شاخ‌وبرگ به اصل مَثَل مورد تأکید است.

◆ **درست‌نویسی:** درست‌نویسی‌ها با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با کاربرد درست واژگان نوشتار معیار در ساختار کتاب گنجانده شده‌اند.

◆ **یادآوری:** هیچ یک از این عناصر و فعالیت‌ها، به‌تنهایی، موضوعِ آموزش و ارزش‌یابی نیستند، بلکه همه در خدمت تقویت توانایی نوشتن هستند. بنابراین، پیشرفت دانش‌آموزان در مهارت نوشتن، هدف اصلی است.

۲. مهارت خواندن (۲ نمره)

در این بخش، به دلیل پیوستگی مهارت‌های زبانی، مهارت خواندنِ متن تولیدی از سوی دانش‌آموزان ارزش‌یابی خواهد شد؛ یعنی لازم است هر دانش‌آموز توانایی خوانش صحیحِ نوشتهٔ خود را با رعایت مهارت‌های خوانداری (تکیه، لحن، کنش‌های آوایی و...) داشته باشد.

◆ ب. ارزش‌یابی پایانی (۲۰ نمره)

بر پایهٔ رویکرد اصلی این برنامه که «آموزش مهارت‌های نوشتاری» است، همهٔ عناصر سازه‌ای و محتوایی کتاب به دنبال پرورش «مهارت نوشتن» هستند؛ بنابراین، تمام آموزه‌های درس، فعالیت‌های نگارشی، تصویرنویسی یا انشای آزاد، بازنویسی حکایت و گسترش مَثَل، نهایتاً، باید به تولید یک متن مناسب بینجامد که کم‌وبیش همهٔ نتایج آزمون فرایندی را دربرگیرد؛ این نتایج در هر نوبت و در قالب آزمون پایانی ارزش‌یابی می‌شود.

در ارزش‌یابی پایانی، چند موضوع تعیین می‌شود تا دانش‌آموز یک موضوع را برگزیند و دربارهٔ آن، متنی بنویسد. نوشتهٔ دانش‌آموز، بر پایهٔ سنجه‌های زیر، ارزش‌یابی می‌شود.

شیوه‌نامهٔ ارزش‌یابی پایانی «نگارش» پایهٔ هشتم

موضوع	سنجه‌های ارزش‌یابی		نمره
۱. بازشناسی	**توانایی بازشناسی آموزه‌های درس**		۱
۲. تولید متن (آفرینش)	**ساختار**	**الف. ساختار بیرونی** (بند آغازین، بند میانی و بند پایانی) **ب. ساختار زبانی** (سادگی، روانی و کوتاهی جمله‌ها)	۱/۵ ۱/۵
	محتوا	**الف. خوش‌آغازی** (جذابیت و گیرایی، نشان دادن نمای کلی از محتوای نوشته) **ب. پرورش موضوع** ◆ **شیوهٔ بیان نوشته** (بیان ساده و صمیمی، بیان احساس متناسب با موضوع) ◆ **سیر منطقی نوشته** (پرداختن به جنبه‌های مختلف موضوع، انسجام نوشته) ◆ **فکر و نگاه نو** (نگاه به موضوع از زاویه‌ای متفاوت) **پ. خوش فرجامی** (جمع‌بندی مطالب، تأثیرگذاری و تفکربرانگیز بودن)	۲ ۳ ۳ ۳ ۲
	هنجارهای نگارشی	**الف. نشانه‌های نگارشی** (نشانه‌گذاری به تناسب آموخته‌ها و نیازهای متن) **ب. املای واژگان** (نداشتن غلط املایی) **پ. پاکیزه‌نویسی** (حاشیه‌گذاری و حُسنِ سلیقه)	۱ ۱ ۱
جمع			۲۰

نمرهٔ نهایی: میانگین ارزش‌یابی فرایندی (مستمر) و ارزش‌یابی پایانی است.
(۲۰+۲۰=۴۰ ← ۴۰ ÷۲=۲۰).

در صورت برخورداری نوشته از فضای خلاقانه و نگاه نو، می‌توان از برخی از کاستی‌های ظاهری و کم‌اهمیت، مانند خط‌خوردگی‌ها، چشم‌پوشی کرد.

کتاب‌نامه

- **آرزوهای بزرگ**، چارلز دیکنز، ترجمهٔ ابراهیم یونسی، تهران: فردوس و مجید، چاپ پنجم، ۱۳۷۷.
- **آن روزها**، طه حسین، ترجمهٔ حسین خدیوجم، تهران: سروش، چاپ چهارم، ۱۳۶۳.
- **الهی‌نامه**، حسن حسن‌زاده‌آملی، قم: بوستان کتاب، چاپ چهل‌ویکم.
- **بار دیگر شهری که دوست می‌داشتم**، نادر ابراهیمی، تهران: روزبهان، ۱۳۸۹.
- **بخارای من، ایل من**، محمد بهمن‌بیگی، شیراز: قشقایی، چاپ ششم، ۱۳۸۸.
- **بهارستان**، عبدالرحمن جامی، به کوشش اسماعیل حاکمی، تهران: اطلاعات، ۱۳۶۲.
- **بی‌بال پریدن**، قیصر امین‌پور، تهران: افق، چاپ دوازدهم و سیزدهم، ۱۳۸۸.
- **پرنده‌ای به نام آذرباد**، ریچارد باخ، ترجمهٔ سودابه پرتوی، تهران: امیرکبیر، چاپ هشتم، ۱۳۸۸.
- **تاریخ بلعمی**، ابوعلی بلعمی، تصحیح محمدتقی بهار و محمد پروین گنابادی، تهران: زوار، ۱۳۵۳.
- **تَبَر**، شکوفه تقی، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۹.
- **حرف‌های شکلاتی**، کنزالومور، ترجمهٔ سیما مشهوری، تهران: سبز خط، ۱۳۸۹.
- **حرف‌های همسایه**، نیما یوشیج، تهران: دنیا، ۱۳۶۳.
- **داستان زندگی من**، هلن کلر، ترجمهٔ ثمینه باغچه‌بان (پیرنظر)، تهران: علم، ۱۳۸۷.
- **داستان‌نویسی**، رندی اینگرمنسُن و پیتر اکونومی، ترجمهٔ سارا کاظمی‌منش، تهران: آوند دانش، ۱۳۹۲.
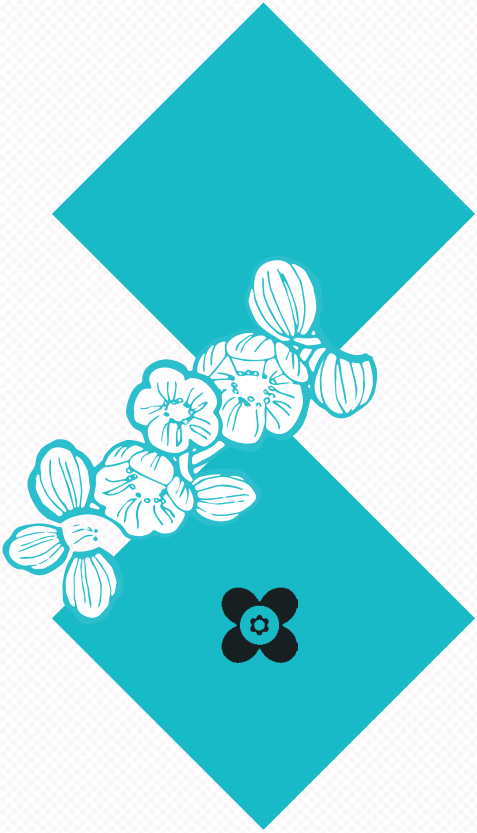
◆ **راز موتورسیکلت من**، رولد دال، ترجمهٔ محبوبه نجف‌خانی، تهران: افق، چاپ هفتم، ۱۳۹۲.
◆ **رسایل جامع**، خواجه عبدالله انصاری، تصحیح وحید دستگردی، تهران: کتاب‌فروشی فروغی، چاپ سوم، ۱۳۴۹.
◆ **زبان فارسی(۱)**، کتاب درسی سال اول متوسطه، گروه مؤلفان، ادارهٔ کل چاپ و نشر کتاب‌های درسی، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۳.
◆ **سه سوت جادویی**، احمد اکبرپور، تهران: نشر افق، ۱۳۸۷.
◆ **شما که غریبه نیستید**، هوشنگ مرادی کرمانی، تهران: معین، چاپ هشتم، ۱۳۸۶.
◆ **غلط ننویسیم**، ابوالحسن نجفی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، چاپ هفتم، ۱۳۷۴.
◆ **فارسی اول راهنمایی**، احمد سمیعی و همکاران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۸۵.
◆ **فارسی و آیین نگارش**، سال اول دبیرستان، علی سلطانی گردفرامرزی و همکاران، تهران: چاپ شرکت افست، ۱۳۶۶.
◆ **قابوس‌نامه**، عنصرالمعالی کیکاووس، به کوشش غلامحسین یوسفی، تهران: علمی فرهنگی، چاپ چهارم، ۱۳۶۶.
◆ **قصه‌های مجید**، هوشنگ مرادی کرمانی، تهران: معین، چاپ دوازدهم ۱۳۸۰.
◆ **کارنامهٔ سپنج**، محمود دولت‌آبادی، تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۰.
◆ **کتاب کار نگارش و انشا (آموزش مهارت‌های نگارشی)**، حسن ذوالفقاری، تهران: اساطیر، ۱۳۷۵.
◆ **مجموعه کامل اشعار** (از شعرهای ۱۳۸۵-۱۳۵۹)، قیصر امین‌پور، تهران: مروارید، چاپ نهم، ۱۳۹۱.